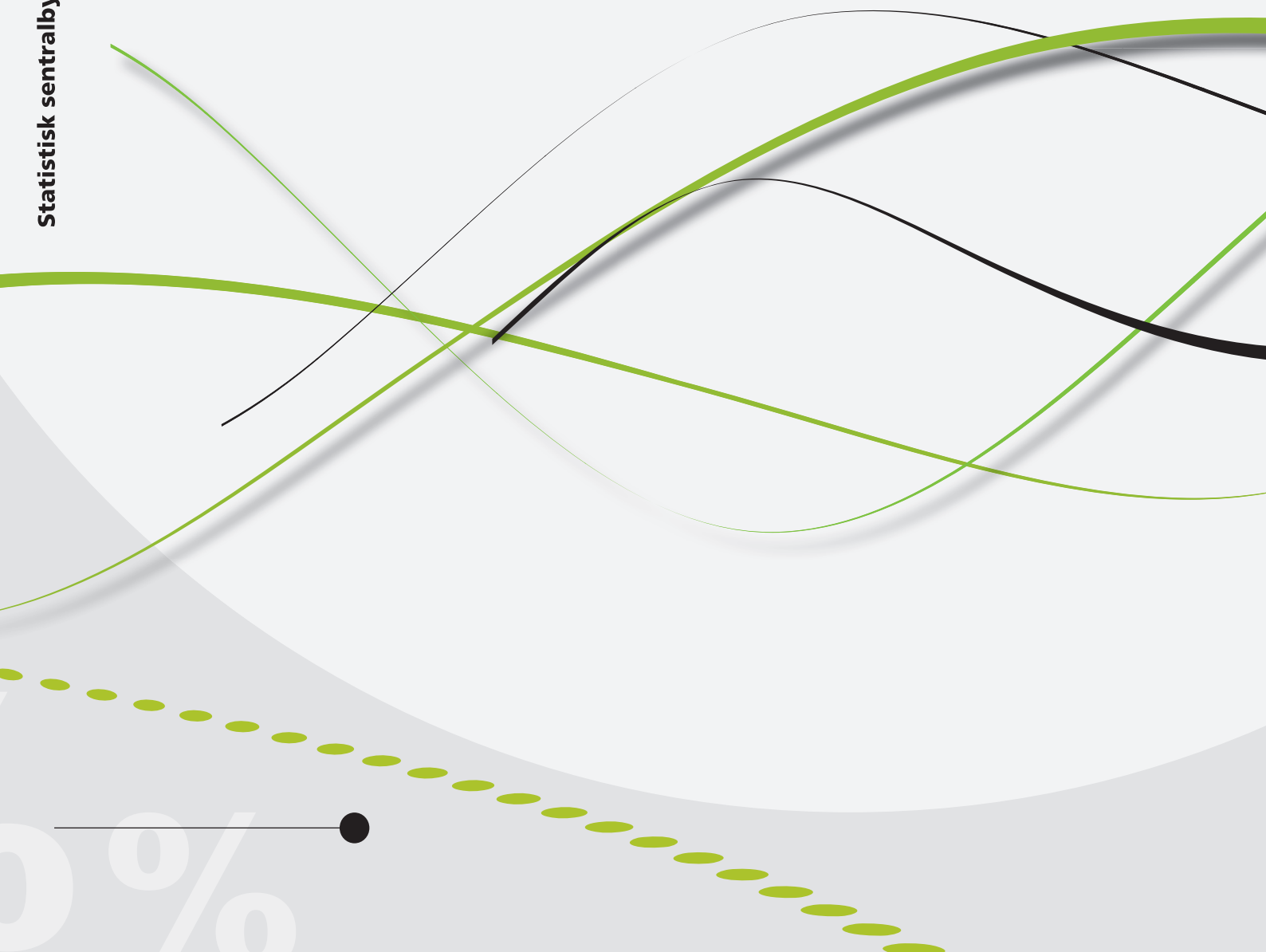

Håvard Hungnes og Lasse Sigbjørn Stambøl

Konjunkturtendenser for Møre og Romsdal

Prognoser basert på Konjunkturtendensene fra november 2017

Håvard Hungnes og Lasse Sigbjørn Stambøl

Konjunkturtendenser for Møre og Romsdal

Prognoser basert på Konjunkturtendensene fra november 2017

I serien Rapporter publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen
skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

Publisert 9. mars 2018

ISBN 978-82-537-9706-9 (trykt)
ISBN 978-82-537-9707-6 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpig tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	
Desimaltegn	,

Forord

Rapporten gir en oversikt over hovedtrekkene i status og kortsiktige perspektiver for norsk økonomi på nasjonalt nivå, og noe mer detaljert oversikt over status og kortsiktige perspektiver for befolkning og økonomisk utvikling i Møre og Romsdal.

Tallmaterialet som er lagt til grunn for de regionale beregningene i rapporten er basert på Statistisk sentralbyrås Konjunkturtendensene for norsk økonomi publisert 30. november 2017 i Økonomiske analyser nr. 4/2017. Reviderte nasjonalregnskapstall publisert 9. februar 2018 og nye prognoser publisert 8. mars er beskrevet i det nasjonale kapitlet sammen med revisjonen av disse fra Konjunkturtendensene i november i fjor. Reviderte nasjonalregnskapstall er innarbeidet i teksten i hele rapporten.

De regionale beregningene er foretatt med Statistisk sentralbyrås regionale modell for arbeidsmarked og demografi, REGARD. Situasjonsbeskrivelsen for Møre og Romsdal baserer seg i tillegg på nasjonal og regional statistikk.

En kort beskrivelse av modellverktøyet som er benyttet på nasjonalt og regionalt nivå er gitt i eget vedlegg til rapporten.

Rapporten er tilgjengelig i pdf-format på Statistisk sentralbyrås nettsider under adressen <http://www.ssb.no/publikasjoner>.

Prosjektet er finansiert av Sparebanken Møre.

Kontaktinformasjon for nasjonale makroanalyser: Håvard Hungnes, tlf. 21 09 48 18. Kontaktinformasjon for detaljerte nærings- og regionalanalyser: Lasse Sigbjørn Stambøl, tlf. 21 09 45 05

Statistisk sentralbyrå, 6. mars 2018

Brita Bye

Sammendrag

De økonomiske utsiktene i Møre og Romsdal er, som i landet for øvrig, preget av at Norge er kommet inn i en periode med moderat konjunkturoppgang. Mange av de drivkreftene som har virket ekspansivt under nedgangskonjunktoren de siste årene, vil ha en mer nøytral eller kontraktiv utvikling i årene som kommer. Dette gjelder spesielt penge- og finanspolitikken, bedriftenes kostnadsmessige konkurransevne samt boliginvesteringene. Dette vil imidlertid ikke stoppe den gryende oppgangen vi ser, men bidra til å moderere den. Veksten internasjonalt ventes å ta seg opp og oljeinvesteringene vil igjen bidra positivt til aktivitetsutviklingen. Anslagene som gis fremover indikerer at Norge vil være i en tilnærmet konjunkturnøytral situasjon i 2020.

Oljeprisen har steget i rykk og napp siden årsskiftet 2015/2016, da den var under 30 dollar fatet, til et nivå i overkant av 70 dollar i januar i år. Til tross for et fall i oljeprisen til 65 dollar i februar i år, vil en noe høyere oljepris, bedre internasjonale konjunkturer og lavere investeringsvarepriser, ifølge våre prognoser bidra til økte oljeinvesteringer. Svekkelsen av krona etter oljeprisfallet i 2014 har gitt positive impulser til økonomien. Med en noe høyere oljepris forventes det at krona vil styrke seg noe i løpet av prognoseperioden.

Med fortsatt relativt lave renter og økende realinntektsvekst, anslås veksten i husholdningenes konsum å holde seg høy fremover. Næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien vil ta seg opp, og veksten ser ut til å bli næringsmessig bredt basert.

Etter en moderat produksjonsvekst i primærnæringene i 2017, ventes det små endringer i produksjonsveksten i år. Industriproduksjonen for landet som helhet ventes å gå opp i år, så også i Møre og Romsdal, mens produksjonen innen bygge- og anleggsvirksomhet ventes å holde seg på et høyt nivå. Produksjonen i markedsrettet tjenesteyting ventes å gå opp, og noe sterkere enn i fjor, mens produksjonen i offentlig forvaltning fortsatt øker, men noe mer moderat enn i fjor. Det ventes vekst i bruttoproduktet for alle næringene i fylket samlet i år, og noe sterkere enn i 2017. Veksten i samlet bruttoprodukt ventes fortsatt å øke klart også i 2019.

Møre og Romsdal hadde oppgang i samlet sysselsetting i 2017, med økt sysselsetting i bygge- og anleggsvirksomhet, markedsrettet og offentlig tjenesteyting, mens årsgjennomsnittet i industrisysselsettingen fortsatt trakk litt ned. Anslagene viser en noe sterkere sysselsettingsvekst i 2018 enn i fjor, med fortsatt sysselsettingsvekst i bygge- og anleggsvirksomhet, markedsrettet og offentlig tjenesteyting. Industrien ventes også å få vekst i sysselsettingen, om enn moderat.

Sysselsettingsveksten i Møre og Romsdal ventes å holde seg på omtrent samme nivå som i år også i 2019, med forventet oppgang omtrent som anslått for landet som helhet, eller litt lavere. Det ventes litt sterkere vekst i industrisysselsettingen, og det ventes fortsatt positiv utvikling i bygge- og anleggsvirksomhet, markedsrettet og offentlig tjenesteyting, samt i noen andre næringer som blant annet omfatter produksjon og tjenester tilknyttet petroleumssektoren.

Økt aldring og flere innvandrere i yrkesaktiv alder bidrar isolert sett til å dempe yrkesdeltakelsen. Men etter noen år med små endringer i arbeidsstyrken, vil denne igjen kunne øke noe i kraft av økt aktivitet i økonomien. Vi regner med at arbeidsstyrken vil øke noe mindre enn sysselsettingen i inneværende år, slik at arbeidsledigheten går noe ned.

Foreløpige tall for 2017 viser fortsatt økning i folketallet i Møre og Romsdal, men lavere enn året før. Det er fortsatt en positiv naturlig tilvekst i befolkningen, mens samlet netto innflytting, inkludert netto innvandring, fortsatt bidrar til en liten økning i folketallet. Nettoinnvandringen til fylket blir stadig lavere, noe som skyldes lavere innvandring til Norge, mens tallet for utvandring fra fylket, i likhet med på landsbasis, nå er lavere enn året før. Foreløpige tall for 2017 viser at netto innenlands utflytting holder seg omtrent på samme nivå som året før. Veksten i folketallet ventes å fortsette, men med noe lavere netto innvandring. Det samme gjør antall personer i yrkesaktiv alder, men da spesielt blant de over 50 år. Den anslåtte utviklingen i arbeidsstyrken og sysselsettingen indikerer en nedgang i arbeidsledigheten i Møre og Romsdal også i 2019.

Abstract

The economic outlook in Møre og Romsdal is, like in the nation generally, characterized by the fact that Norway has entered a period of a moderate economic upturn. Many of the driving forces that have been working expansively during the downturn in recent years will have a more neutral or contractual development in the coming years. This is especially pronounced in the monetary and fiscal policy, the companies' cost competitiveness and in housing investments. However, this will not stop the emerging upswing we see, but contributes to moderate it. Growth internationally is expected to increase, and oil investments will again contribute positively to the development of activity. Estimates given in the future indicate that Norway will be in an almost balanced cyclical situation in 2020.

Oil prices have risen since 2015/2016, when it was below USD 30 a barrel, to a level above USD 70 in January this year. Despite a fall in oil prices of USD 65 in February this year, a somewhat higher oil price, improved international economic conditions and lower investment prices will, according to our projections, contribute to increased petroleum investments. The depreciation of the Norwegian krone after the fall of the oil price in 2014 has given positive impetus to the economy. With a somewhat higher oil price, the Norwegian krone is expected to increase somewhat during the period of projection.

With relatively low interest rates and rising real income growth, the increase in household consumption is projected to stay high during the next few years. Investments in the mainland economy will increase and the growth seems to be economically widely based.

After moderate production growth in primary industries last year, small changes in production growth are expected this year. The manufacturing production for the country as a whole is expected to grow this year, and this is also the expectation for the county of Møre og Romsdal, while the production development in construction is still expected to be high. Production in market-based services is expected to rise, and somewhat stronger than last year, while production in public services continue to increase, but more moderate than last year. It is expected growth in total gross product for all industries in the county this year, and somewhat stronger than in 2017. Growth in total gross product is expected to increase clearly also in 2019.

Møre og Romsdal had an increase in total employment in 2017, with increased employment in construction, market-based and public services, while the annual average for employment in manufacturing continued to decline slightly. Estimates show a somewhat stronger employment growth in 2018 than last year, with continued employment growth in construction, market-based and public services. The manufacturing is also expected to grow in employment, albeit moderately.

The employment growth in Møre og Romsdal is expected to remain at about the same level as this year also next year, with an expected increase approximately as estimated for the country as a whole, or slightly lower. A stronger growth is expected in the manufacturing employment, and continued positive development is expected in construction, market-based and public services, as well as in some other industries, including production and services related to the petroleum sector.

Increased ageing and more immigrants in working age contribute, isolated seen, to curbing occupational participation. But after a few years of minor changes in the labor force, the labor participation can again increase somewhat due to increased activity in the economy. We expect the workforce to increase somewhat less than the employment in the current year, so unemployment will slightly decrease.

Preliminary figures for 2017 show continued increase in the population of Møre og Romsdal, though lower than in the previous year. There is still a birth surplus in the population, while overall net migration, including net immigration, still contributes to a slight increase in the population. Net immigration to the county is falling, which is due to lower immigration to Norway, while the rate of emigration from the county, similar to the situation for the nation as a whole, is now lower than in the year before. Preliminary figures for 2017 show that net domestic out-migration remains at about the same level as in the previous year. The growth in the population is expected to continue, but with a somewhat lower net immigration than before. The same is expected for the number of persons in working age, but especially then among those above the age of 50. The projected development of the labor force and employment indicates a decline in unemployment in Møre og Romsdal also in 2019.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	6
Innhold	8
1. Utviklingen i norsk økonomi	9
1.1. Prognoser for norsk økonomi fra mars 2018	9
1.2. Revidering av nasjonalregnskapstall og prognoser siden november 2017	15
2. Petroleumsnæringen	17
3. Nærmere om hovednæringer og utviklingen i Møre og Romsdal	18
3.1. Primærnæringene	18
3.2. Industri og bergverksdrift.....	22
3.3. Bygge- og anleggsvirksomheten	28
3.4. Markedsrettet tjenesteyting	29
3.5. Offentlig tjenesteyting.....	33
3.6. Utviklingen i bruttoproduksjon og sysselsetting samlet	37
4. Befolkningsutvikling og arbeidsmarked	38
5. Hovedtrekk av situasjonen og utsiktene for Møre og Romsdal	43
Referanser	46
Vedlegg A: KVARTS: Modellen bak makroprognosene på nasjonalt nivå	48
Vedlegg B: REGARD: Modell for regionale arbeidsmarkeder og demografi	50
Figurregister	54
Tabellregister	55

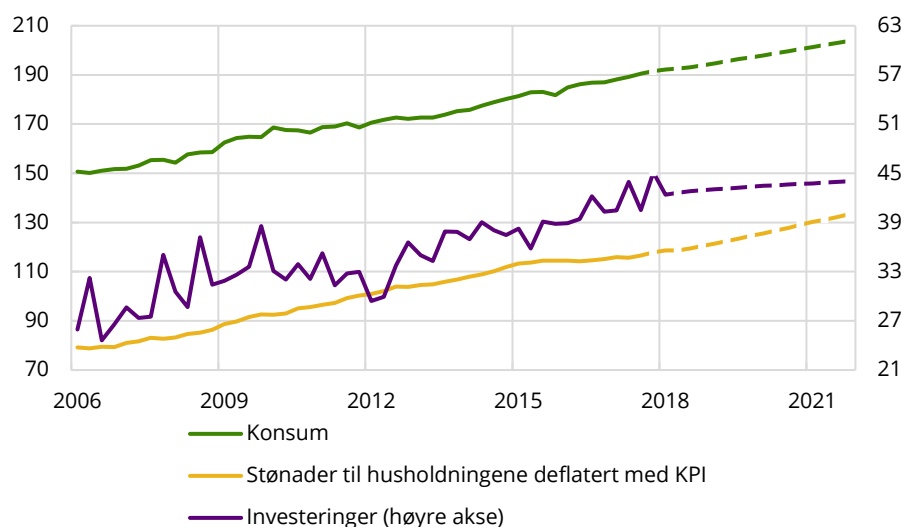
1. Utviklingen i norsk økonomi

1.1. Prognoser for norsk økonomi fra mars 2018

De foreløpige sesongjusterte tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap bekrefter at konjunkturbunnen ble nådd for om lag ett år siden. Veksten i BNP Fastlands-Norge har nå vært høyere enn anslått trendvekst på knappe 2 prosent årlig i fire påfølgende kvartaler. Selv om det er flere faktorer som bidrar til økt vekst er det også impulser som drar i motsatt retning. Trolig vil dermed oppgangperioden fortsette i moderat tempo i årene framover.

Figur 1.1. Offentlig forvaltning

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Viktige vekstimpulser gjennom de to siste årene ventes å ha en mer nøytral eller kontraktiv utvikling i årene som kommer. Basert på tall fra Nasjonalbudsjettet 2018 ventes det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) kun å øke med 6 milliarder 2018-kroner fra 2017 til 2018. Dette er beskjedent sammenlignet med økningen fra 2015 til 2017, som i gjennomsnitt var på om lag 20 milliarder 2018-kroner per år. Handlingsrommet i finanspolitikken ser ut til å bli betydelig mindre framover, både som følge av justert handlingsregel og økte utgifter i forbindelse med aldringen av befolkningen. Vi legger til grunn en om lag nøytral finanspolitikk i prognoseperioden i den forstand at SOBU som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge ventes å holde seg nær konstant.

Tabell 1.1 Makroøkonomiske hovedstørrelser 2005-2020. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2016*	2017*	Prognoser		
			2018	2019	2020
Realøkonomi					
Konsum i husholdninger mv.	1,5	2,3	2,5	2,7	2,5
Konsum i offentlig forvaltning	2,1	2,0	1,5	1,7	1,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	-0,2	3,5	2,5	2,1	1,9
Utvinning og rørtransport	-16,9	-4,0	8,4	6,6	3,0
Fastlands-Norge	6,1	5,9	0,5	0,8	1,6
Næringer	4,1	5,1	5,8	3,9	2,8
Bolig	9,0	7,1	-7,2	-4,1	0,4
Offentlig forvaltning	5,9	5,8	1,5	1,2	0,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,6	3,0	1,8	2,0	2,1
Lagerendring ²	1,4	-0,2	0,0	0,0	0,0
Eksport	-1,8	0,8	2,0	2,0	4,5
Tradisjonelle varer	-8,2	2,2	4,7	4,1	4,5
Råolje og naturgass	4,3	1,9	-0,5	-0,7	5,6
Import	2,3	2,2	2,2	2,8	2,5
Tradisjonelle varer	-0,4	3,2	3,2	3,6	3,3
Bruttonasjonalprodukt	1,1	1,8	2,0	1,9	2,7
Fastlands-Norge	1,0	1,8	2,4	2,3	2,3
Arbeidsmarked					
Sysselsatte personer	0,2	1,1	1,2	1,1	0,9
Arbeidsstyrke ³	0,3	-0,4	0,9	1,0	0,8
Priser og lønninger					
Årslønn	1,7	2,3	2,9	3,5	3,7
Konsumprisindeksen (KPI)	3,6	1,8	2,0	1,6	1,8
KPI-JAE ⁴	3,0	1,4	1,7	1,7	1,7
Eksportpris tradisjonelle varer	3,5	5,0	3,4	-0,2	0,1
Importpris tradisjonelle varer	1,4	3,7	2,5	0,2	0,1
Boligpris	7,0	5,0	-2,8	1,1	1,5
Inntekter, renter og valuta					
Husholdningenes disponible realinntekt	-1,5	2,4	2,7	2,5	2,6
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,1	7,3	7,2	7,6	8,3
Pengemarkedsrente (nivå)	1,1	0,9	1,0	1,4	1,9
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁵	2,6	2,6	2,7	3,1	3,4
Importveid kronekurs (44 land) ⁶	1,8	-0,8	0,0	-3,0	-2,0
Eksportmarkedsindikator	4,0	4,6	5,3	5,2	4,9
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	377,9	445,1	485,7	455,8	464,4

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP.

³ Ifølge AKU.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer.

⁵ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, rammelån med pant i bolig

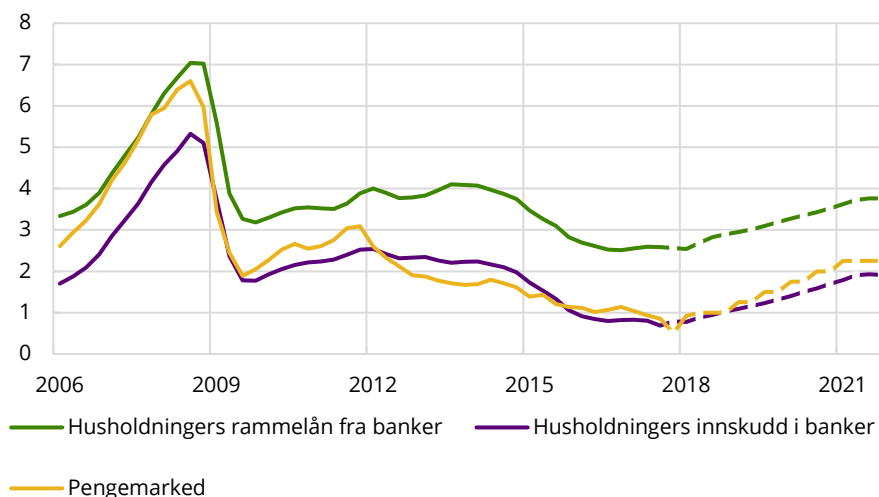
⁶ Positivt fortegn innebærer depresiering.

⁷ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 6. mars er benyttet.

Figur 1.2. Norske renter

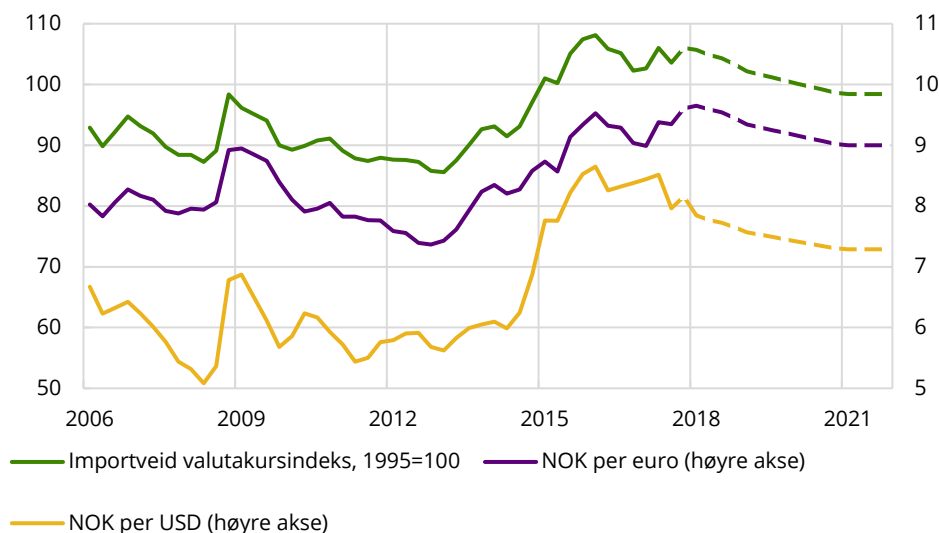
Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Renteøkninger framover vil gi kontraktive impulser på norsk økonomi. Fra et allerede lavt nivå i 2014 ble styringsrenten satt ytterligere ned og nådde 0,5 prosent i mars 2016. Siden da har styringsrenten vært uendret. Vi forventer at renten vil holdes på dette lave nivået til rundt førstkommande årsskifte, for deretter å økes gradvis mot slutten av prognoseperioden. Hvis våre antakelser slår til vil pengemarkedsrenten komme opp i 1,9 prosent i 2020 som årsgjennomsnitt.

Figur 1.3. Valutakurser

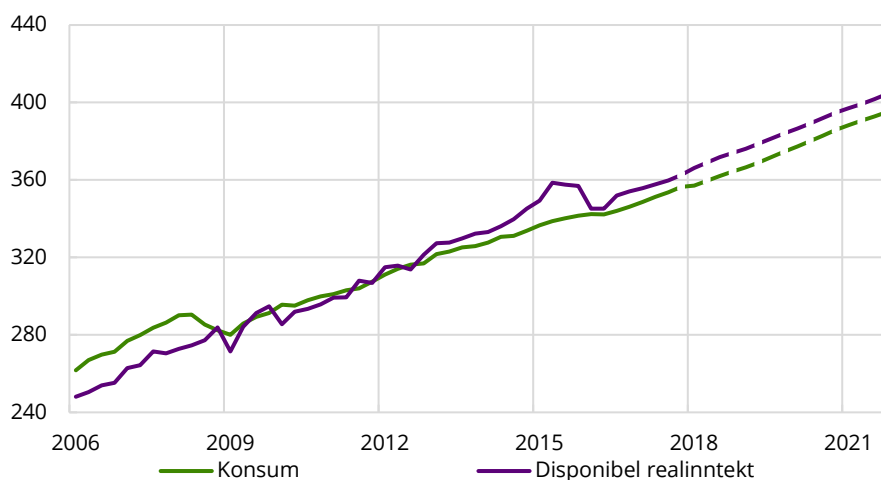

Kilde: Norges Bank

Kronestyrkingen vi legger til grunn vil også virke kontraktivt. Svekkelsen av krona fra 2014, i takt med fallet i oljeprisen, har gitt positive impulser til økonomien. Også i slutten av 2017 svekket krona seg. Denne siste svekkelsen var kanskje noe overraskende gitt at oljeprisen har steget i samme periode, men svekkelsen har ikke vært større enn at krona målt som årsgjennomsnitt i 2017 ble noe sterkere enn i 2016, målt med den importveide valutakursen. Vi legger til grunn at krona vil styrkes moderat i årene som kommer. Med dette forløpet vil en euro koste 9,1 kroner som årsgjennomsnitt i 2020.

Figur 1.4. Inntekt og konsum i husholdninger mv.

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

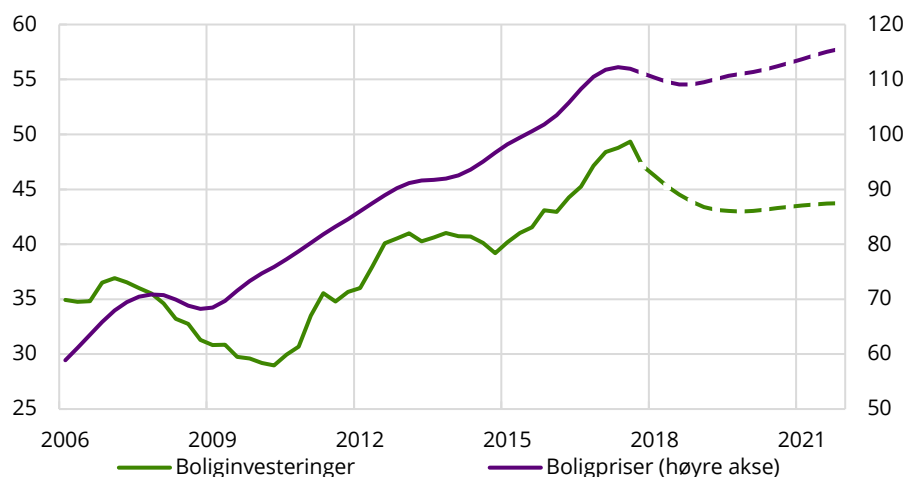

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Konsumveksten i husholdningene tar seg opp og har i flere kvartaler gitt positive vekstimpulser til økonomien. Vi venter at veksten i konsumet vil holde seg høy framover og bidra til økte vekstrater på årsbasis. Fortsatt lave renter og økende realinntektsvekst bidrar til dette. Den svake utviklingen i boligprisene vil virke dempende, men vi venter at konsumveksten vil ligge nær 2,6 prosent de neste årene.

Figur 1.5. Boligmarkedet

Sesongjustert. Venstre akse: mrd. 2015-kr, kvartal. Høyre akse: indeks, 2015=100

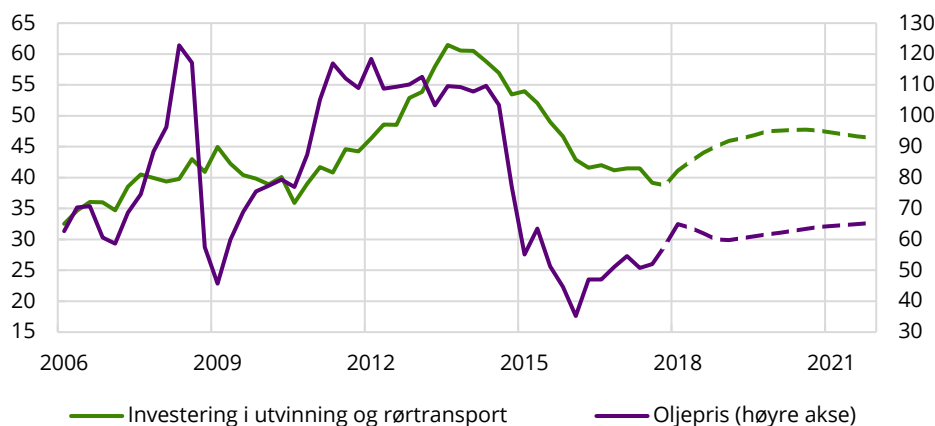

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boliginvesteringene kan allerede ha passert toppen. Disse investeringene økte med vel 60 prosent fra 2010 til 2016. Fallende boligpriser gjør boligbygging mindre lønnsomt framover. Siden mars 2017 har boligprisene falt nesten kontinuerlig og var i januar i år 3 prosent lavere enn toppnoteringen i mars i fjor. Fallet, som har vært størst i Oslo-området, kan skyldes at tilbudet av boliger har vært høyt, prisene var kommet opp på et høyt nivå og lønnsveksten har vært moderat. I tillegg kan nok boliglånsforskriften ha bidratt til omslaget, men det er de ovenstående mer fundamentale forholdene som gjør at boligprisene ventes å falle også i 2018. Ved utgangen til 2018 vil prisene ifølge prognosene være om lag 5 prosent lavere enn nivået i 1. kvartal 2017. Etter hvert som tilbudet av boliger blir lavere samt at konjunktursituasjonen bedres ytterligere vil utviklingen i boligprisene snu til moderat oppgang i 2019 i våre prognoser. Forløpet i boligmarkedet er derfor i utakt med den generelle konjunkturutviklingen: mens boligbygging ga en viktig positiv impuls til norsk økonomi i nedgangskonjunktoren vi har lagt bak oss, ventes boligbyggingen å bidra negativt framover i den inneværende konjunkturoppgangen. Vanligvis har boligbyggingen vært mer i takt med den generelle konjunktursyklusen.

Figur 1.6. Petroleumsinvesteringer og oljepris

Sesongjustert. Venstre akse: mrd. 2015-kr, kvartal. Høyre akse: USD per fat

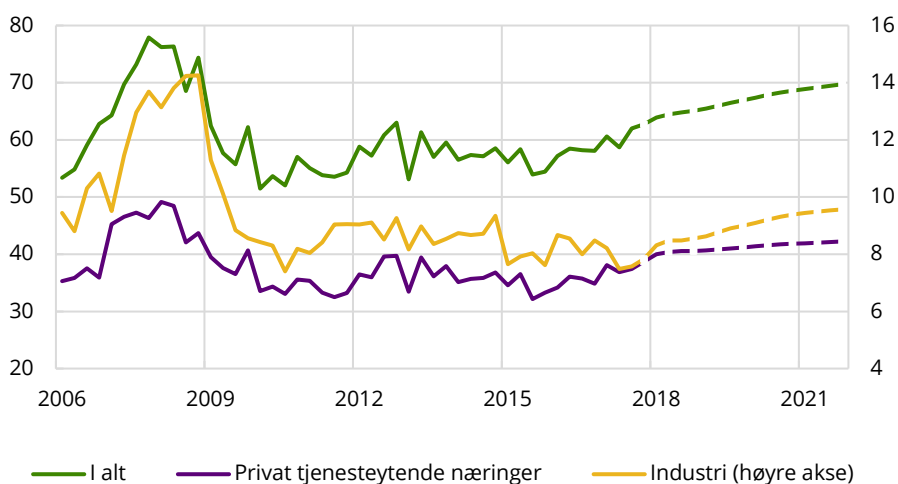

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nedgangen i petroleumsinvesteringene ser ut til å være over. Oljeprisen har steget i rykk og napp siden årsskiftet 2015/2016, da den var under 30 dollar, til et nivå i overkant av 70 dollar i januar i år. Til tross for et fall i oljeprisen til om lag 65 dollar ved utgangen av februar i år vil den høye oljeprisen, i kombinasjon med bedre internasjonale konjunkturer og lavere investeringspriser, bidra til økte oljeinvesteringer. Investeringsplanene til petroleumsselskapene bekrefter dette bildet. Det planlegges spesielt for økte investeringer på Johan Sverdrup-feltet. I tillegg ble det levert flere planer for utbygging og drift til myndighetene i slutten av 2017. Den svake utviklingen i oljeinvesteringene siden 2013 ser derfor nå ut til å snu til ny oppgang.

Figur 1.7. Investeringer i fastlandsnæringer

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

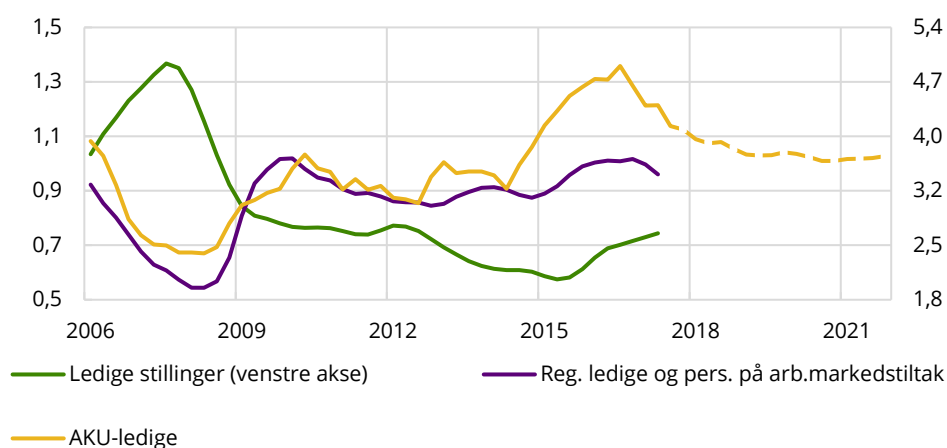
Næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien vil ta seg opp og veksten ser ut til å bli bredt basert. Virksomheter i kraftforsyning planlegger for ytterligere investeringer både i produksjon, overføring og distribusjon av elektrisitet. Industribedriftene melder om kraftig vekst i oljeraffinering, kjemisk og

farmasøytisk industri og i næringsmiddelindustrien. Også virksomheter innen tjenesteyting rapporterer om økte investeringer ifølge Norges Banks regionale nettverk. I sum gir dette vekstrater rundt 6 prosent i år, og henholdsvis 4 og 3 prosent i 2019 og 2020. Sammenlignet med tidligere oppgangskonjunkturer er denne utviklingen likevel moderat.

Arbeidstakerne ventes å få høyere reallønn framover. I normale tider kan det virke som en selvfølge at reallønnen skal stige grunnet økt produktivitet, men de siste årene har ikke vært normale og lønnsveksten har vært svært lav. I 2016 var den nominelle årslønnsvekst på 1,7 prosent, noe som innebar en reallønnsnedgang på 1,8 prosent. I 2017 var den økt til 2,3 prosent. I takt med den bedrede konjunktursituasjonen vil lønnsveksten komme opp mot 4 prosent i 2020. Med en relativt stabil inflasjon, om lag 2 prosent årlig prisvekst, tilsvarer dette en gjennomsnittlig årlig reallønnsvekst fra 2018 til 2020 på om lag 1,5 prosent.

Figur 1.8. Arbeidsledige personer og ledige stillinger

Prosent av arbeidsstyrken, sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå

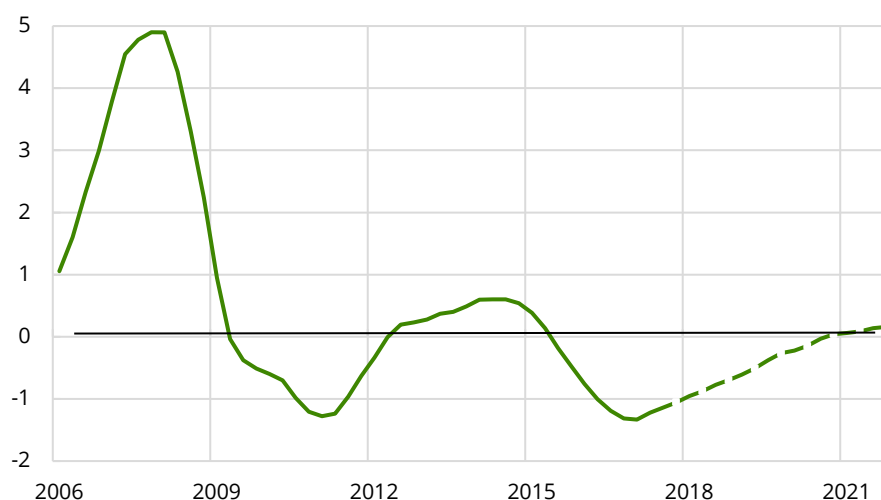
Arbeidsledighetsraten fortsetter å falle. Etter en topp på nesten 5 prosent i midten av 2016 er den nå kommet ned i 4 prosent i slutten av 2017 ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU). I motsetning til tidligere, hvor ledigheten har sunket som følge av at arbeidsstyrken krympet, er vi nå i en situasjon hvor ledigheten faller fordi sysselsettingsveksten er sterkere enn veksten i arbeidsstyrken. Som årsgjennomsnitt venter vi at ledigheten vil reduseres gradvis fra 4,2 prosent som årsgjennomsnitt i 2017 til 3,7 prosent i 2020.

Yrkesandelen har vært avtagende de siste årene. Denne utviklingen kan tilskrives dels aldring av befolkningen og dels at vi har vært igjennom en nedgangskonjunktur som har medført at flere har trukket seg ut av arbeidsmarkedet. Ifølge AKU var yrkesandelen 69,4 prosent i 4. kvartal 2017. Framover venter vi at fallet i yrkesandelen vil stoppe opp, i hovedsak som følge av at konjunktursituasjonen bedres.

Figur 1.9. BNP Fastlands-Norge

Avvik fra beregnet trend-BNP i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Konjunkturoppgangen ligger altså an til å bli moderat. Mange av de drivkreftene som har virket ekspansivt i nedgangskonjunkturen vil ha en mer nøytral eller kontraktiv utvikling i årene som kommer. Dette gjelder spesielt penge- og finanspolitikken, bedriftenes kostnadmessige konkurransevne samt boligbyggingen. Fraværet av disse positive drivkreftene stopper imidlertid ikke den gryende oppgangen. Veksten internasjonalt ventes å ta seg opp og oljeinvesteringene vil igjen bidra positivt til aktivitetsutviklingen. Med bildet vi tegner vil norsk økonomi være i en om lag konjunkturnøytral situasjon i 2020.

1.2. Revidering av nasjonalregnskapstall og prognoser siden november 2017

I følge de siste tallene fra nasjonalregnskapet overvurderte vi veksten i BNP for Fastlands-Norge i 2017 med 0,1 prosentpoeng i våre prognoser fra november 2017. Både veksten i konsumet i husholdningene mv. og fastlandsinvesteringene bidro til dette, mens konsumet i offentlig forvaltning i 2017 ser ut til å bli noe høyere enn vi anslo i november. Våre anslag på eksport og import i 2017 tyder også på å være for høye.

Investeringene i utvinning og rørtransport ble også ifølge nasjonalregnskapstallene lavere enn det vi så for oss i november i fjor. Videre bidro for lave anslag for produksjon av olje og gass til at vårt anslag på veksten i BNP totalt ser ut til å bli 0,4 prosentpoeng høyere enn vi la til grunn i forrige konjunkturrapport.

I de nye prognosene er investeringene i Fastlands-Norge nedjustert i inneværende år. Det er særlig investeringer i boliger som er nedjustert. Investeringene innenfor utvinning og rørtransport er oppjustert for 2018. Neste år er petroleumsinvesteringene nedjustert i forhold til forrige gang. For investeringene i Fastlands-Norge er det en mindre økning i investeringene i 2019, der boliginvesteringene trekker opp og næringsinvesteringene og investeringene innen offentlig forvaltning trekker ned.

For BNP Fastlands-Norge innebærer de nye prognosene en meget svak nedjustering i inneværende og neste år. I de nye prognosene har vi lagt inn en kraftigere renteøkning enn sist, samt høyere boligprisvekst i år og neste år i forhold til prognosene fra november 2017. Ellers er vår forventning til norsk økonomi om lag som ved utarbeiding av den forrige prognosen for norsk økonomi.

Tabell 1.2 Revisjon i makroøkonomiske hovedstørrelser 2016-2020. Regnskap og prognoser. Revisjon i forhold til prognose fra november 2017

	2016*	2017*	Prognoser		
			2018	2019	2020
Realøkonomi					
Konsum i husholdninger mv.	0,0	-0,2	0,0	-0,1	-0,7
Konsum i offentlig forvaltning	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,0	-0,7	-0,7	-0,2	-0,2
Utvinning og rørtransport	0,0	-0,6	1,2	-1,8	0,0
Fastlands-Norge	0,0	-0,8	-1,1	0,2	-0,3
Næringer	0,0	-1,5	-0,1	-0,3	0,3
Bolig	0,0	-1,1	-3,5	1,1	-0,6
Offentlig forvaltning	0,0	0,8	0,0	-0,2	-0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4
Lagerendring ²	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Eksport	0,0	-1,7	-0,1	-0,6	1,5
Tradisjonelle varer	0,0	-0,4	0,5	0,5	1,1
Råolje og naturgass	0,0	-2,6	0,0	-1,5	3,4
Import	0,0	-0,3	-0,4	-0,1	-1,1
Tradisjonelle varer	0,0	-0,5	0,0	-0,2	-0,8
Bruttonasjonalprodukt	0,0	-0,4	-0,2	-0,3	0,4
Fastlands-Norge	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
Arbeidsmarked					
Sysselsatte personer	-0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Arbeidsstyrke ³	0,0	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Priser og lønninger					
Årslønn	0,0	-0,1	0,0	0,2	-0,2
Konsumprisindeksen (KPI)	0,0	0,0	0,1	-0,4	-0,2
KPI-JAE ⁴	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Eksportpris tradisjonelle varer	0,0	0,1	0,8	-0,4	0,1
Importpris tradisjonelle varer	0,0	0,5	0,0	-1,0	-0,6
Boligpris	0,0	0,4	2,2	2,7	-1,5
Inntekter, renter, valuta og utland					
Husholdningenes disponible realinntekt	0,1	0,6	-0,4	-0,2	-0,4
Husholdningenes sparerate (nivå)	0,1	1,2	0,3	0,6	1,1
Pengemarkedsrente (nivå)	0,0	0,0	0,2	0,5	0,7
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁵	0,0	0,0	0,2	0,6	0,7
Importveid kronekurs (44 land) ⁶	-0,1	0,1	-0,1	-1,0	0,0
Eksportmarkedsindikator	0,1	-0,3	0,6	0,8	0,7
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	0,0	0,2	24,7	-21,2	-12,5

Se fotnoter under Tabell 2.1.

2. Petroleumsnæringen

Sommeren 2014 falt oljeprisen fra om lag 110 dollar fatet til rundt 30 dollar fatet i februar i 2016. Deretter har oljeprisen stort sett variert mellom 40 og 60 dollar per fat og ligger ved inngangen av mars på om lag 65 dollar fatet.

Oljeprisen falt i 2014 både som følge av økt produksjon, først og fremst i USA, og som følge av lavere forventet vekst i etterspørselen, spesielt utenfor OECD. På ministermøtet i november i 2014 vedtok OPEC på tross av oljeprisfallet ikke å redusere produksjonen slik mange forventet. Dette bidro til at oljeprisen falt ytterligere. Oljeprisen har gjennomgående vært noe høyere siden november 2016 da mange land, både i og utenfor OPEC, vedtok en forpliktende avtale om reduksjoner i produksjonen. Svært høye oljelagre har imidlertid dempet oppgangen i oljeprisen.

IEA (International Energy Agency) forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 1,3 millioner fat per dag i 2018. Økningen i etterspørselen utenfor OECD neste år er først og fremst forventet å komme i India, Kina og andre asiatiske land. IEA antar at etterspørselen i OECD vil holde seg om lag uendret i 2018.

OPEC har vedtatt å redusere oljeproduksjonen ut 2018 med 1,2 millioner fat per dag i forhold til nivået i oktober i 2016, der Saudi-Arabia har tatt det største kuttet. Det ble også bestemt at Iran kunne øke sin produksjon til 3,8 millioner fat per dag, et nivå de nå har nådd. Samtidig har land utenfor OPEC vedtatt en reduksjon på om lag 0,55 millioner fat daglig, der Russland har redusert mest.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC forventes av IEA å øke med 1,7 millioner fat per dag i år. Økningen i år er først og fremst forventet å komme i USA, og til en viss grad i Canada.

IEA påpeker at landene i og utenfor OPEC nå har gjennomført de samlede varslede kuttene. OPEC har overoppfylt sine utslippsreduksjoner, først og fremst fordi den økonomiske krisen i Venezuela har ført til at de nå produserer om lag 1,5 millioner fat per dag mot 3,0 millioner fat for noen år siden. Dersom OPEC viderefører produksjonen på dagens nivå vil de globale lagrene av råolje holde seg noenlunde konstante i 2018. En slik utvikling er blant annet betinget av krisen i Venezuela ikke fører til ytterligere reduksjoner i produksjonen. De samlede kommersielle lagrene av råolje og raffinerte produkter i OECD er fortsatt veldig høye. OPEC har som uttalt målsetting å få de kommersielle oljelagrene i OECD ned på et nivå lik gjennomsnittet over de fem siste årene. IEA påpeker at lagrene må falle ytterligere med om lag 50 millioner fat dersom dette målet skal nås. Det er usikkert om dette vil skje i løpet av inneværende år.

I våre prognoser legger vi til grunn at produksjonskuttene videreføres ut 2018 og at Venezuela makter å holde produksjonen på dagens nivå. Vi legger til grunn at de høye lagrene vil legge en demper på den videre prisutviklingen et stykke inn i 2018. Deretter forutsettes oljeprisen gradvis å stige til 65 dollar mot slutten av 2021. En slik utvikling er sannsynligvis betinget av at oljeproduksjonen utenfor OPEC øker mindre enn veksten i den globale etterspørselen. Det amerikanske energidepartementet har uttalt at produksjonen fra tette bergarter i USA ikke vil øke like mye i 2019 som i år.

3. Nærmere om hovednæringer og utviklingen i Møre og Romsdal

3.1. Primærnæringene

Utviklingen i 2017 viste sterk oppgang i eksporten av sjømat for Norge, med rekord for samlet eksport. Produksjonsutviklingen i primærnæringene peker fortsatt litt opp. Det anslås vekst i bruttoproduktet i primærnæringene i år, etter en moderat vekst i fjor. Produksjonen ventes å øke også til neste år, om enn svakt mindre enn veksten anslått for i år. Samlet sett ventes antall sysselsatte i primærnæringene å endre seg lite eller gå moderat ned.

En liten oppgang i produksjonen i 2017

Ifølge tall fra nasjonalregnskapet gikk bruttoproduktet i jordbruk og skogbruk, målt i faste priser, opp 4,3 prosent i 2015, og videre opp 2,1 prosent i 2016. Bruttoproduktet gikk derimot ned med 1,2 prosent i 2. kvartal i 2017, med en ytterligere nedgang på 1,8 prosent i 3. kvartal, men opp igjen med 2,7 prosent i 4. kvartal 2017. På årsbasis ga dette en nedgang på 0,5 prosent for jordbruk og skogbruk for 2017. Bruttoproduktet i fiske, fangst og fiskeoppdrett viste en nedgang på 11,5 prosent i 2015, og ytterligere ned 4,0 prosent i 2016. I 2. kvartal 2017 var nedgangen på 2,7 prosent, mens det ble en oppgang på 4,7 prosent i 3. kvartal og 4,8 prosent i 4. kvartal i 2017, som på årsbasis ga en oppgang på om lag 4 prosent. Samlet sett bidro dette til en oppgang i produksjonen for primærnæringene på nær 2 prosent for 2017.

Fiske

Ifølge foreløpige tall fra fiskeristatistikken leverte norske fartøy 2,4 millioner tonn fisk, reker skalldyr og skjell i 2017. Dette er drøyt 16 prosent mer enn året før. Førstehåndsverdien gikk derimot ned med om lag 3 prosent, til 18,1 milliarder kroner. Den største delen av fangsten, drøyt 67 prosent, gikk til konsum, mens de resterende 33 prosent gikk til industriell produksjon av fiskemel, olje og fôr. Tilsvarende gikk drøyt 94 prosent av fangstverdien til konsum.

I perioden 2016-2017 økte førstehåndsverdien av torsk med 4,3 prosent, til 6,7 milliarder kroner, mens fangstmengden var stabil. Fangsten av torsk tilsvarte om lag 17 prosent av total fangstmengde og drøyt 37 prosent av total førstehåndsverdi. Dette var dermed fortsatt det viktigste fisket når det gjelder verdi.

Det ble fisket 399 200 tonn kolmule til en førstehåndsverdi på 193 millioner kroner i 2017. Sammenliknet med 2016 er dette en økning i fangstmengden på 29 prosent, men en nedgang på 31 prosent i førstehåndsverdien. Fangstmengden av makrell gikk opp med drøyt 5 prosent, mens førstehåndsverdien falt med drøyt 13 prosent, noe som svarer til drøyt 9 prosent av den totale fangstmengden og snaut 12 prosent av førstehåndsverdien.

Sildefangsten økte med nesten 50 prosent fra 2016 til 2017, og utgjorde med det nesten 22 prosent av total fangstmengde. Førstehåndsverdien for sild gikk derimot i samme periode ned med nesten 7 prosent, til 2,3 milliarder kroner, og utgjorde snaut 13 prosent av total fangstverdi.

Klar økning i sjømateksporten i 2017

Tall fra Norges sjømatråd viser at det i 2017 ble eksportert sjømat for 94,5 milliarder kroner. Dette er en verdiøkning på 3 prosent, eller 3 milliarder kroner, og en volumøkning på 7 prosent fra det tidligere rekordåret 2016.

Norge eksporterte 1 million tonn fisk fra havbruk for 67,7 milliarder kroner i 2017. En verdiøkning på 2,3 milliarder kroner, eller 3,6 prosent fra 2016. Økt laksepris til europeiske konsumenter reduserte etterspørselen etter laks i Europa. Siden Europa er det dominerende markedet for norsk laks, får en reduksjon i laksesalget innvirkning på eksportprisen. Dette bidro til lavere laksepriser i andre halvår av 2017.

Norge eksporterte videre 1,6 millioner tonn sjømat fra fiskeri for 26,8 milliarder kroner i 2017. En verdiøkning på 628 millioner kroner, eller 2,4 prosent, mens volumet økte med 170 600 tonn, eller 12 prosent fra 2016.

Av den totale verdien av norsk sjømateksport i 2017 kom 72 prosent fra havbruk, mens sjømat fra fiskeriene sto for 28 prosent. Målt i volum var imidlertid fordelingen 40 prosent fra havbruk og 60 prosent fra fiskeri.

Laks er den viktigste arten for norsk sjømateksport med over 68 prosent av den totale eksportverdien og 38 prosent av volumet. Ørret trekker imidlertid ned volumet, noe som blant annet har sammenheng med at færre produsenter satser på ørret i Norge, samt bortfall av det russiske markedet. Det var for øvrig rekord for artene laks, torsk og hyse målt i eksportverdi i 2017.

Ifølge sjømatrådet ble det eksportert 1,6 millioner tonn sjømat til EU for 61 milliarder kroner i 2017. Det er en volumøkning på 2 prosent, mens verdien var på samme nivå som i 2016. Videre eksporterte Norge 539 000 tonn sjømat for 18,7 milliarder kroner til Asia i 2017. Det er en verdiøkning på 1,3 milliarder kroner, eller 8 prosent, og en volumøkning på 12 prosent fra 2016. Det forventes at veksten vil fortsette å kunne øke fremover, der et eksempel er potensialet til Kina. Største vekstmarked i 2017 var imidlertid USA, med en vekst på 1 milliard kroner, eller 23 prosent fra 2016 til en total eksportverdi på 5,7 milliarder kroner. Dette gjorde USA til det fjerde største eksportmarkedet for sjømat i 2017. Som enkeltland, er det imidlertid Polen som fortsatt er det største eksportmarkedet, til tross for både en verdinedgang og volumnedgang i eksporten på 7 prosent fra 2016.

Lavere bearbeidingsgrad av sjømat

Sett over tid har imidlertid bearbeidingsgraden falt for norsk sjømat. I 2010 utgjorde andelen av ubearbeidet fisk til eksport fra hvitfisk-, pelagisk- og havbruksnæringen 66 prosent. I 2017 var andelen ubearbeidet fisk økt til 69 prosent. Av den totale sjømateksporten er det 69 prosent som sendes ut som hel fisk. Kun 17 prosent av lakseeksporten er bearbeidet før den eksporteres, mens 83 prosent av volumet eksporteres som fersk eller fryst hel fisk. Selv om andelen har gått ned de siste årene, ble til sammenlikning 53 prosent av all torsk bearbeidet til produkter som saltfisk, klippfisk, tørrfisk eller filet før eksport. Det er derfor et klart potensial for å øke verdien av norsk sjømat.

Møre og Romsdals posisjon innen akvakultur noe endret

Møre og Romsdal var i 2016 det sjetteste største oppdrettsfylke i Norge både med hensyn til produksjonsmengde og verdi. Dette var en noe lavere rangering enn året før, da fylket var det tredje største både med hensyn til produksjonsmengde og verdi. I likhet med flere av de øvrige oppdrettsfylkene gikk fangstmengden i Møre og Romsdal ned i 2016 i forhold til året før. Målt i antall sysselsatte i oppdrettsnæringen er Møre og Romsdal landets tredje største fylke.

Ifølge tall fra Utenrikshandelen er fylket fortsatt det klart største eksportfylke av fisk, med om lag 21 prosent av landets fiskeeksport i 2017. Dette representerer en liten oppgang sammenliknet med 2016, da fylkets eksportverdi av fisk gikk opp med om lag 5 prosent, mot om lag 3,5 prosent for landet som helhet.

Landbruk

Fra 2016 til 2017 gikk tallet på husdyrprodusenter ned med 1,3 prosent på landsbasis, fra om lag 28 400 jordbruksbedrifter til drøyt 28 000. Størst prosentvis nedgang var det i tallet på jordbruksbedrifter med slaktekylling, med en nedgang på snaut 8 prosent, etterfulgt av jordbruksbedrifter med melkekuer med en nedgang på 2,5 prosent.

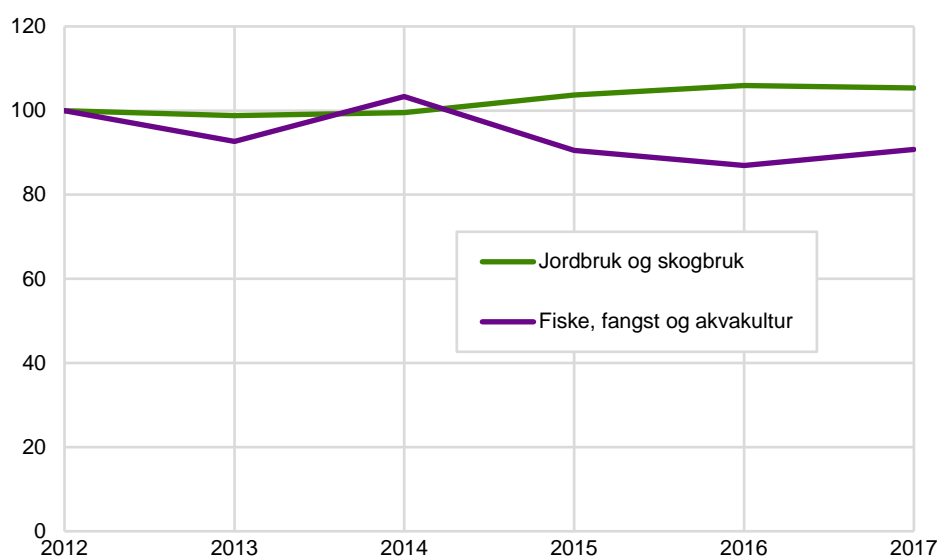
Det totale tallet på storfe gikk derimot opp med 2 prosent fra 2016 til 2017. Tilsvarende endringer viste en oppgang av slaktekyllinger på 3,5 prosent, sau på 3,1 prosent, melkegeiter på 2,8 prosent og slaktesvin på 2,5 prosent, mens det var nedgang av avlssvin og verpehøner.

For Møre og Romsdal gikk tallet på jordbruksbedrifter ned fra 2016 til 2017 med 1,2 prosent. Størst prosentvis nedgang var det i antall gårdsbruk med slaktekylling og melkekuer, mens gårdsbruk med ammekuer og sau gikk opp. Tallet på storfe samlet, avlssvin og verpehøner gikk ned, mens tallet på melkegeiter og sau gikk opp. Tendensen mot større bruksenheter fortsetter, der tallet på gårdsbruk går mer ned enn antall husdyr for de husdyrslag som går ned, mens antall gårdsbruk øker mindre enn antall husdyr for de husdyrslag som går opp.

Videre utsikter for primærnæringene

Anslagene viser også en liten økning i bruttoproduktet i primærnæringene i Møre og Romsdal i 2017, og en svakt høyere vekst enn landsgjennomsnittet på grunn av noe bedre utvikling innen fiske og fangst og fiskeoppdrett enn i jordbruk og skogbruk. På landsbasis anslås det at bruttoproduktet for primærnæringene samlet sett kan gå noe opp også i 2018, målt som årsgjennomsnitt. For inneværende år er det anslått en fortsatt vekst i bruttoproduktet i primærnæringene samlet for Møre og Romsdal, med litt sterkere økning enn i fjor, og litt høyere enn i landet for øvrig. Det er samlet produksjon innen fiske og fangst og fiskeoppdrett som ventes å trekke opp i år, mens jordbruk og skogbruk viser en noe mer moderat produksjonsutvikling. Det er ventet at bruttoproduktet for primærnæringene kan øke litt også til neste år, om enn litt svakere enn anslagene for inneværende år, men omtrent som for landsgjennomsnittet eller noe bedre.

Figur 3.1 Bruttoprodukt i primærnæringene. Volumindekser for hele landet. Årsgjennomsnitt. 2012=100.

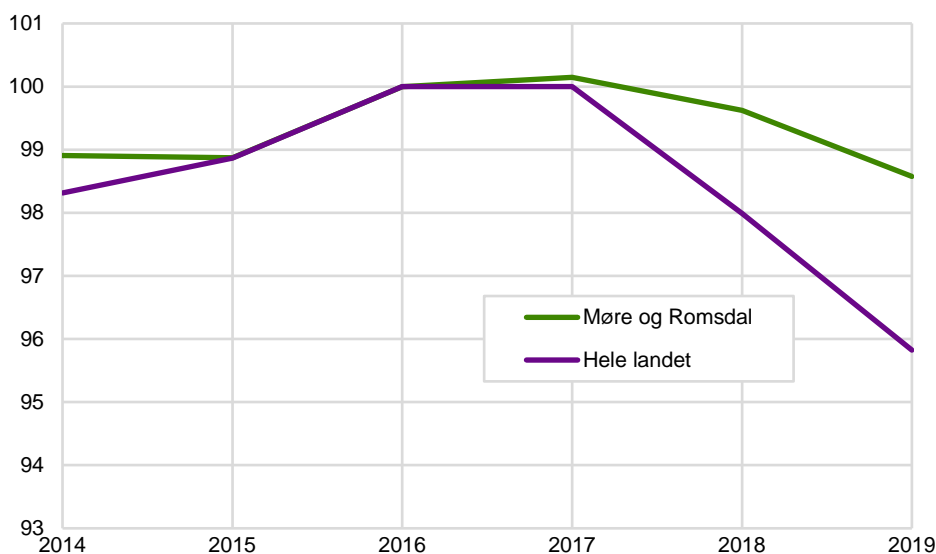
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sysselsettingen i primærnæringene viser en svak oppgang i 2017

Sysselsettingen i primærnæringene inkludert oppdrett har vist en moderat oppgang de siste årene. I 2015 og 2016 var det ifølge nasjonalregnskapet en økning i sysselsettingen i primærnæringene samlet på henholdsvis 0,8 og 2 prosent, med små endringer i sysselsettingen i jordbruk og skogbruk, men med en liten oppgang i fiske og fangst og fiskeoppdrett. Mens jordbruk og skogbruk viser små endringer i sysselsettingen i 2017, viser fiske og fangst og fiskeoppdrett en sysselsetningsvekst og trakk sysselsettingen i primærnæringene samlet sett opp også i 2017. Fylkesfordelt nasjonalregnskap viser at nær en femtedel av landets sysselsatte innen fiske og fangst og drøyt 11 prosent av landets sysselsatte i fiskeoppdrett arbeider i Møre og Romsdal. Det er ventet små endringer i sysselsettingen innen fiske og fangst og fiskeoppdrett i år, målt som årsgjennomsnitt, mens det anslås en nedgang i jordbruk og skogbruk. Det store innslaget av fiske, fangst og fiskeoppdrett i Møre og Romsdal innebærer at det ligger an til en mindre nedgang i sysselsettingen i primærnæringene samlet i fylket, sammenliknet med det som anslås for landsgjennomsnittet.

Sysselsettingen i primærnæringene i Norge antas å gå noe ned også til neste år. I prognosene fra Konjunkturtendensene fra november 2017 skiller det ikke mellom de ulike primærnæringene, men her legger vi til grunn en nedgang i jordbruk og skogbruk mens vi venter moderate endringer i sysselsettingen i fiske og fangst og fiskeoppdrett. Sysselsettingen i primærnæringene i Møre og Romsdal vil trolig utvikle seg noe bedre enn anslått for landet sett under ett også i 2019, men dog med en svak nedgang også her.

Figur 3.2 Sysselsatte personer i primærnæringene. Møre og Romsdal og landsgjennomsnitt. Volumindekser. Årsgjennomsnitt. 2014-2019, 2016=100

Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

3.2. Industri og bergverksdrift

I 2018 ventes en oppgang i industriproduksjonen i landet som helhet. Produksjonen ventes å kunne trekke opp også til neste år. Etter en nedgang i industrisysselsettingen de tre siste årene ventes en oppgang i industrisysselsettingen i inneværende år. I Møre og Romsdal anslås utviklingen i produksjonen og sysselsettingen innen industrien å bli omtrent som i landet som helhet. Industriinvesteringene i Møre og Romsdal ventes å gå opp både i år og til neste år.

Noe bedre utvikling i industriproduksjonen i 2017

Bruttoproduktet i industrien gikk ned med 4,7 prosent for landet som helhet i 2015, og ytterligere 4,2 prosent ned i 2016. Foreløpige tall fra nasjonalregnskapet viser at bruttoproduktet i industrien, målt som årsgjennomsnitt, gikk opp med 0,3 prosent i 2017, og med en klar vekst mot slutten av året.

Det var imidlertid klare forskjeller i utviklingen for de forskjellige industri-næringene. Som årsgjennomsnitt var det i 2017 spesielt stor økning i brutto-produktet i oljeraffineri, kjemisk og farmasøytisk industri, tekstil, beklednings- og lærvareindustri og produksjon av kjemiske råvarer. I mange industrier gikk imidlertid produksjonen ned, og størst var nedgangen i produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner, samt i reparasjon og installasjon av maskiner og i produksjon av møbler og annen industriproduksjon. Alle disse industrinæringene hadde imidlertid en produksjonsvekst i 4. kvartal 2017.

Optimisme i industrien

Statistisk sentralbyrås konjunkturbarometer kartlegger industriledernes vurderinger av konjunktursituasjonen og utsiktene framover. Norske industriledere melder om en produksjonsoppgang i 4. kvartal 2017, med klare forventninger om økt produksjon og økt ordretilgang for 1. kvartal 2018. Den generelle bedømmelsen for 2018 er også positivt blant flertallet av industriledere.

Konjunkturbarometeret viser en oppgang i samlet industriproduksjon i 4. kvartal sammenlignet med 3. kvartal 2017. For produsenter av investeringsvarer (det vil si næringer som maskinindustri, bygging av skip og oljeplattformer samt maskin-reparasjon og maskininstallasjon), var det en økning i produksjonen etter fall siden 3. kvartal 2014. Det var en bedring for flere av næringene som leverer til olje- og gassnæringen, med oppgang i maskinindustri og maskinreparasjon og -installasjon, mens det innenfor bygging av skip og oljeplattformer fremdeles meldes om lavere produksjon.

Konjunkturbarometeret viser at produsentene av innsatsvarer hadde en liten vekst i produksjonen i 4. kvartal, hvor det var bedring i blant annet næringer som metallindustri og trelast- og trevareindustri, mens papir- og papirvareindustri på sin side hadde et fall i produksjonen. Produksjonen innenfor konsumvarer var tilnærmet uendret etter ett fall i de tre foregående kvartalene.

Den samlede industrisysselsettingen viser ifølge Konjunkturbarometeret en liten oppgang i 4. kvartal 2017, etter å ha vært negativ siden fjerde kvartal 2013. Det var vekst for produsenter av innsatsvarer, mens denne var negativ for investeringsvarer, og tilnærmet uendret for konsumvarer.

Ordretilgangen fra hjemmemarkedet øker

Konjunkturbarometeret viser at ordretilgangen fra hjemmemarkedet hadde en oppgang i 4. kvartal. Også eksportmarkedet hadde en svak økning. Den samlede ordrebeholdningen gikk opp. Produsenter av innsatsvarer hadde en økning i ordretilgangen fra hjemmemarkedet og i samlet ordrebeholdning, mens tilgangen

fra eksportmarkedet var omtrent uendret fra forrige kvartal. For investeringsvarer var det økt ordretilgang fra hjemmemarkedet, en liten økning i ordretilgang fra eksportmarkedet, og økt ordrebeholdning. Produsenter av konsumvarer melder om økt ordretilgang fra eksportmarkedet, mens tilgangen fra hjemmemarkedet og ordrebeholdningen var så å si uforandret.

Prisutviklingen i 4. kvartal var positiv både for hjemme- og eksportmarkedet i industrien samlet sett ifølge Konjunkturbarometeret. En svekkelse av kronekursen mot viktige handelspartnere kan bidra til å forklare prisveksten i eksportmarkedet. For innsatsvarer og konsumvarer var det en bedring i begge markeder, mens det for investeringsvarer var en fortsatt negativ utvikling i begge markeder. Krav om reduserte utbyggings- og vedlikeholdskostnader for oljeselskapene, og hard konkurranse om kontrakter for leverandørindustrien, er sannsynlige årsaker til denne nedgangen for produsentene av investeringsvarer.

Positive forventninger til årets 1. kvartal

De generelle bedømmelsene av utsiktene for 1. kvartal 2018 er totalt sett klart positive, og andelen som ser optimistisk på det kommende kvartalet er større enn i forrige Konjunkturbarometer. Industrilederne melder om at vedtatte investeringsplaner oppjusteres, og ordretilgangen fra både hjemme- og eksportmarkedet er ventet å øke. Det ventes også vekst i den samlede ordrebeholdningen. Sysselsettingen er ventet å øke i årets første kvartal. Produsentene av investeringsvarer, innsatsvarer og konsumvarer er alle optimistiske i sin bedømmelse av utsiktene for det kommende kvartalet.

Sammensatt konjunkturindikator for industrien var i 4. kvartal 2017 på 6,4 (sesongjusterte nettotall), en oppgang fra 3,2 i foregående kvartal. Dette er godt over det historiske gjennomsnittet på 3,0, og den høyeste verdien siden 2. kvartal 2014. Tallverdier over null antyder at produksjonsvolumet vil øke i kommende periode, mens tallverdier under null antyder at produksjonsvolumet vil falle.

Kapasitetsutnyttingsgraden marginalt ned

Gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad i industrien har gått litt ned siden forrige kvartal og beregnes til 77,8 prosent ved utgangen av 4. kvartal 2017 mot 77,9 i kvartalet før. Resultatet ligger under det historiske gjennomsnittet på 80,2 prosent.

Gjennomsnittlig antall arbeidsmåneders som dekkes av industriens ordrebeholdning var i 4. kvartal 4,0, litt ned fra 4,1 i foregående kvartal, men ligger over det historiske gjennomsnittet på 3,9 arbeidsmåneders. Indikator for ressursknapphet er litt ned fra foregående kvartal, det rapporteres fremdeles at det er nok arbeidskraft, god tilgang på råstoff og kraft, samtidig som relativt få industriledere melder om full kapasitetsutnyttelse. Samtidig registreres det en nedgang i antall industriledere som melder at svak etterspørsel eller sterk konkurranse er begrensende faktorer for produksjonen.

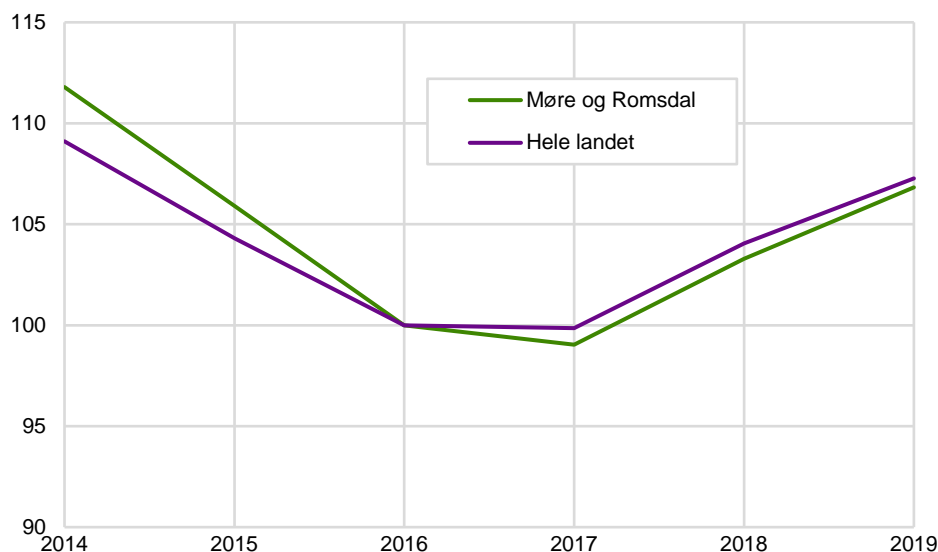
Videre utsikter for industrien

For inneværende år venter vi at industriproduksjonen tar seg noe opp. Dette har i våre modellbaserte anslag sammenheng med forventet oppgang innen kraftkrevende industri, men det ventes også produksjonsvekst innen konsumvareindustri og i produksjon av verkstedprodukter inklusive bygging av skip og plattformer. Veksten i industriproduksjonen ventes å fortsette også i 2019, om enn med litt lavere vekst enn i inneværende år. Til neste år anslås den største veksten å komme i produksjon av verkstedprodukter inklusive bygging av skip og plattformer.

Industriproduksjonen i Møre og Romsdal påvirkes til dels av de samme faktorene som for landet som helhet, men er i noe større grad påvirket av etterspørsel fra olje-

og gassvirksomheten enn det som er tilfelle for gjennomsnittet for norsk industri. De viktigste industrinæringene for fylket er ved siden av konsumvareindustrien å finne i bygging av skip og plattformer, den øvrige verksstedsindustrien samt produksjon av produktinnsats- og investeringsvarer. Deler av disse næringene ventes å utvikle seg noe bedre enn flere av de øvrige industrinæringene, slik at industriproduksjonen i fylket ventes å utvikle seg moderat sterkere enn landsgjennomsnittet for industriproduksjonen samlet i år. Anslagene for industriproduksjonen i 2019 ligger også litt over produksjonsutviklingen for industrinæringene på landsbasis.

Figur 3.3. Bruttoprodukt i industri og bergverk i hele landet og Møre og Romsdal. Volumindekser, årgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

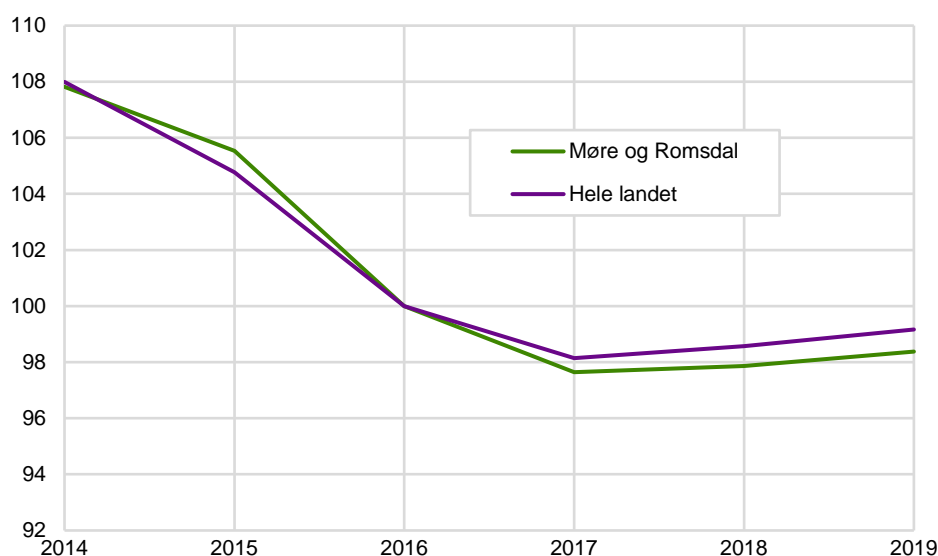
Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

Fra klar nedgang til moderat oppgang i industrisysselsettingen

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at industrisysselsettingen i Norge gikk ned med 1,8 prosent i 2017 etter en nedgang på henholdsvis 3 prosent og 4,5 prosent for årene 2015 og 2016. I 3. kvartal i 2017 gikk imidlertid industrisysselsettingen opp med 0,7 prosent, mot en nedgang på 0,4 prosent kvartalet før. Tallene for 4. kvartal viser også en liten oppgang på 0,2 prosent. Anslagene for inneværende år peker noe opp, og det ventes ytterligere oppgang i sysselsettingen i industrien samlet i 2019. Ifølge anslag er det sysselsettingen i konsumvareindustrien etterfulgt av sysselsettingen i kraftkrevende industri som trekker mest opp i år, mens det i verkstedindustri, inklusive bygging av skip og plattformer, fortsatt ventes en liten sysselsettingsnedgang. Den samme strukturen ventes også å gjøre seg gjeldende i industrisysselsettingen til neste år, men da med små eller ingen endringer i sysselsettingen i verkstedindustrien.

På årsbasis var det en klar nedgang i industrisysselsettingen i Møre og Romsdal både i 2015 og 2016, med en noe sterkere sysselsettingsnedgang enn landsgjennomsnittet i 2016. Industrisysselsettingen i Møre og Romsdal gikk også i fjor noe mer ned enn landsgjennomsnittet. For inneværende år og til neste år ser det ut til å bli en oppgang i industrisysselsettingen i fylket, men fortsatt litt svakere enn i landet som helhet. Dette har sammenheng med at fylket har relativt mer av sin industrisysselsetting knyttet til produksjon av verksstedsprodukter inklusive produksjon av skip og plattformer. Produksjon av konsumvarer ventes fortsatt å bidra til økt sysselsetting.

Figur 3.4. Sysselsetting i industri og bergverk i hele landet og i Møre og Romsdal. Årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

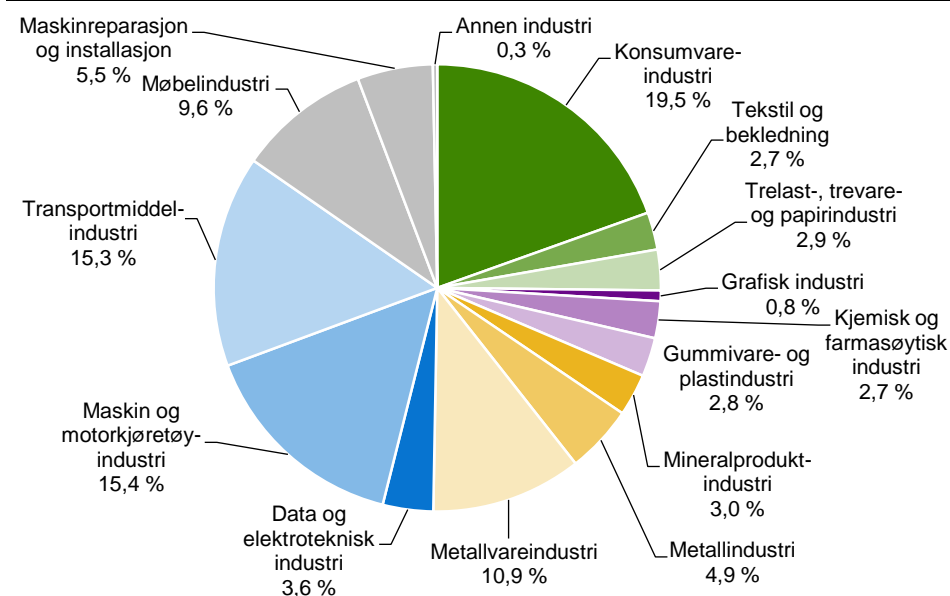
Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

Fordeling av industrisysselsettingen i Møre og Romsdal

I de tidligere årenes konjunkturrapporter for Møre og Romsdal (se Bjørnstad, Hungnes og Stambøl (2010), Hungnes og Stambøl (2011) og Hungnes, Stambøl og Eika (2012, 2013, 2015) har vi drøftet de forskjellige hovednæringenes utvikling og betydning i Møre og Romsdal. Industrien klarer i noen grad å opprettholde sin andel av produksjonen, mens industriens andel av sysselsettingen har hatt en tendens til å gå noe ned. I 2016 utgjorde industrisysselsettingen om lag 14,6 prosent av den samlede sysselsettingen i fylket. Dette er ned fra drøyt 15,8 prosent i 2013, noe som indikerer at industrien har redusert sin andel av sysselsettingen med godt over ett prosentpoeng i perioden, der fallet i oljeprisene og reduserte petroleumsinvesteringer antas å bidra til denne utviklingen. Figur 3.5 viser industrinæringenes andel av Møre og Romsdals samlede industrisysselsetting i 2016 for sysselsatte bosatt i fylket.

Konsumvareindustrien, som består av produksjon av næringsmidler og drikkevarer, utgjør den største enkeltnæringen med 19,5 prosent av den samlede industrisysselsettingen. Deretter følger maskin- og motorkjøretøyindustrien og transportmiddelindustrien med henholdsvis 15,4 og 15,3 prosent av den totale industrisysselsettingen. Det er innenfor disse industriene vi finner mye av verkstedindustrien, som også omfatter bygging av skip og oljeplattformer. Sysselsetting knyttet til produksjon av metaller og metallvarer utgjør i sum en betydelig del av fylkets industrisysselsetting, der metallvareindustrien sysselsetter snaut 11 prosent og metallindustrien snaut 5 prosent av den samlede industrisysselsettingen. Nær 40 prosent av den norske møbelindustrien er lokalisert i Møre og Romsdal og utgjør en betydelig andel av industrisysselsettingen i fylket, med 9,6 prosent. Av de øvrige industrinæringene i Møre og Romsdal, er maskinreparasjon og installasjon og data og elektroteknisk industri de største med en sysselsettingsandel på henholdsvis 5,5 og 3,6 prosent av fylkets samlede industrisysselsetting.

Det er imidlertid en del endringer å spore når man sammenlikner strukturen i fylkets industrisysselsetting med situasjonen i 2013, det siste året før oljeprisfallet (se Eika, Hungnes og Stambøl (2015)). Siden den gang er det konsumvareindustrien som har økt sin andel av industrisysselsettingen mest, med om lag 2,5 prosentpoeng økning, mens metallvareindustrien og transportmiddelindustrien er de industrinæringene i fylket med størst andelsnedgang i industrisysselsettingen.

Figur 3.5. Fordeling av sysselsettingen i industrien i Møre og Romsdal i 2016, basert på sysselsatte bosatt i fylket

Kilde: Statistisk sentralbyrå

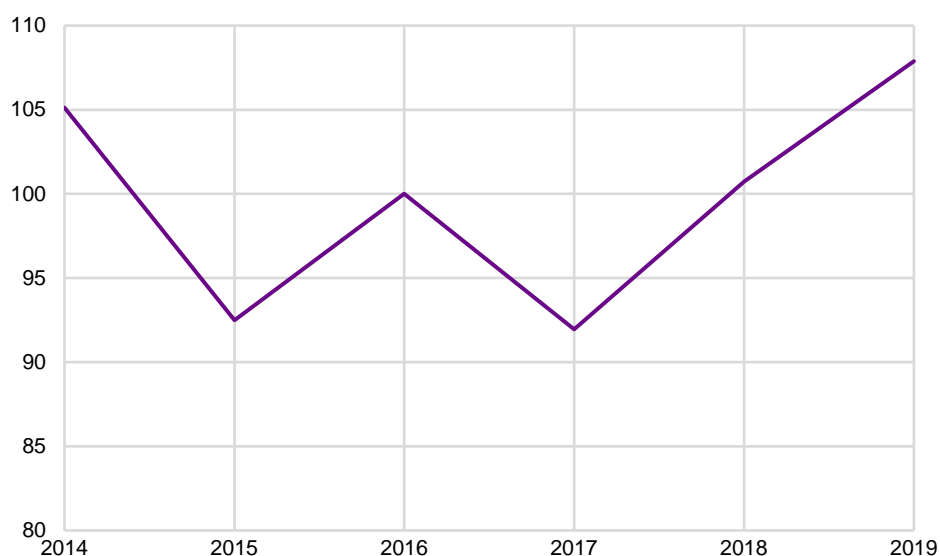
Fra nedgang til oppgang i industriinvesteringene i Møre og Romsdal

Investeringene i industrien samlet gikk ned i 2015, men tok seg noe opp igjen i 2016. Tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap viser at industriinvesteringene falt noe igjen inn i 2017, med nedgang i bruttoinvesteringene i første halvår i forhold til samme periode året før. Derimot tok industriinvesteringene seg noe opp i 3. kvartal og noe mer i 4. kvartal 2017, slik at på årsbasis falt industriinvesteringene med 7,6 prosent. Fallet i investeringene i bergverk var noe større, slik at for industri og bergverk samlet falt investeringene noe mer. Ifølge modellbaserte anslag fra november 2017, ventes industriinvesteringene i 2018 å gå opp med nærmere 10 prosent, målt som årsgjennomsnitt. Til neste år anslås industriinvesteringene på landsbasis å ta seg ytterligere noe opp med om lag 7 prosent.

I Statistisk sentralbyrås investeringstelling er anslagene for industriinvesteringene i 2018 avgitt i februar 2018 om lag 12 prosent høyere enn tilsvarende anslag for 2017 avgitt i februar samme år. Anslagene er gitt i løpende priser, så tellingen innebærer noe mindre vekst i industriinvesteringene målt i faste priser. Våre anslag på veksten i industriinvesteringene i 2018 er dermed på linje med det som følger av investeringstelingen. Deler av veksten må ses i sammenheng med store enkeltprosjekter blant noen dominerende aktører. I tillegg bidrar også næringsmiddelindustrien, samt gummi, plast og mineralsk industri positivt. Veksten i 2018 motvirkes derimot av lavere investeringsanslag innenfor metallindustrien.

Også innenfor kraftforsyning tyder investeringstelingen på en kraftig investeringsvekst. Her er de siste investeringsanslagene for i år 21 prosent høyere enn anslagene for 2017 avgitt for ett år siden. Det er særlig veksten i næringen produksjon av elektrisitet som bidrar til oppgangen, men også for distribusjonsleddet ventes det vekst i 2018. Veksten i produksjonsleddet skyldes ytterligere intensivering av vindkraftutbyggingen.

Figur 3.6. Bruttoinvesteringer i industri og bergverk. Landsgjennomsnitt. Volumindekser, årgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

Veksten i industriinvesteringene i Møre og Romsdal ble ifølge anslag negativ i 2017, som i landet for øvrig. Anslag for inneværende år viser en klar økning i industriinvesteringene i fylket, omtrent på linje med landsgjennomsnittet. Dette har først og fremst sammenheng med klar oppgang i investeringene i verkstedindustri og kraftkrevende industri, men også produksjon av konsumprodukter ventes å bidra til økte investeringer. Til neste år ventes fortsatt oppgang i industriinvesteringene, blant annet på grunn av klar økning i investeringene i konsumvareindustri, mens både kraftkrevende industri og verkstedindustri fortsatt anslås å bidra med investeringsvekst. På bakgrunn av sammensetningen av industrinæringene ventes økningen i industriinvesteringene i Møre og Romsdal samlet å bli omtrent på linje med landsgjennomsnittet både i år og til neste år.

Industriutviklingen i fylket vil dessuten være påvirket av hvordan den nasjonale og internasjonale økonomien kommer til å utvikle seg for øvrig. Utsikter til noe bedring i økonomien internasjonalt trekker isolert sett opp industrivirksomheten. Det samme gjør en anslått moderat økning i etterspørselen fra petroleumsnæringen, etter flere år med lav oljepris og klar nedgang i oljeinvesteringene.

Valutakursen er også av stor betydning for industrien, der en svekket kronekurs, isolert sett, vil bedre markedssituasjonen for konkurranseutsatt virksomhet, det være seg både med hensyn til internasjonale markeder, men også med hensyn til hjemmemarkedet. Tidligere analyser i Stambøl og Jørgensen (2007) viste at en styrket kroneverdi fikk noe større negative virkninger på samlet produksjon og sysselsetting i Møre og Romsdal enn for landet som helhet. Tilsvarende resultater fra en spesialanalyse av virkningene av lavere oljepris i Eika, Hungnes og Stambøl (2015) viste at en svekket kronekurs kan ha gunstige virkninger for fylket, fordi Møre og Romsdal har mye av sitt næringsliv konsentrert om næringer som konkurrer med utlandet. Dette gjelder først og fremst konkurranseutsatt industri, men også delvis for andre næringer som for eksempel fiske og fiskeoppdrett, markedsrettede tjenesteytende næringer knyttet til turisme og også bygg og anlegg. Disse effektene vil være symmetriske slikt at fylket relativt sett kan få noe mer positive effekter på sysselsetting og produksjon når kronekursen svekkes. Med andre ord har Møre og Romsdal en industristruktur som på den ene siden vil oppleve større reduksjon i produksjon og sysselsetting enn landsgjennomsnittet av lavere investeringer i petroleumsnæringen, men som på den annen side kan

påvirkes mer positivt enn landsgjennomsnittet av en svekket kroneverdi. Som nevnt i kapittel 1 over, ventes en moderat styrking av kronekursen i løpet av inneværende år.

3.3. Bygge- og anleggsvirksomheten

Bygge- og anleggsvirksomheten vokser også i år, men veksten vil bli lavere enn de to foregående årene. Sysselsettingen innenfor næringen fortsetter å vokse mer enn gjennomsnittet for Fastlands-Norge.

I Statistisk sentralbyrås makromodell KVARTS stimuleres boligprisene på lang sikt av en økning i husholdningenes disponible realinntekter og av lavere realrenter, og dempes av en økning i tilbudet av nye boliger. I tillegg påvirkes boligprisene på kort sikt av husholdningenes forventning til den økonomiske utviklingen i både egen og landets økonomi.

I SSBs Konjunkturtendenser fra november 2017 så vi for oss at boligprisene vil fortsette å falle i 2018, til tross for at vi så for oss at veksten i disponibel realinntekt vil ta seg opp og realrentene forblir lave. Prognosene innebar et boligprisfall på knappe 10 prosent fra toppen i 1. kvartal 2017 til bunnen i 1. kvartal 2019. Til sammenligning falt boligprisene like mye gjennom to kvartaler under finanskrisen i 2008. Deretter anslo vi at prisene vil øke i 2019 og 2020. På årsbasis innebærer prognosene at boligprisene faller med om lag 5 prosent i 2018 og 1,5 prosent i 2019. Årsakene til dette prisfallet er først og fremst å finne i et rekordhøyt nivå på boliginvesteringene samt at boligprisene var kommet på et høyt nivå.

Tabell 3.1 Igangsettingstillatelser for byggeprosjekter i 2017. Prosentvis endring fra året før

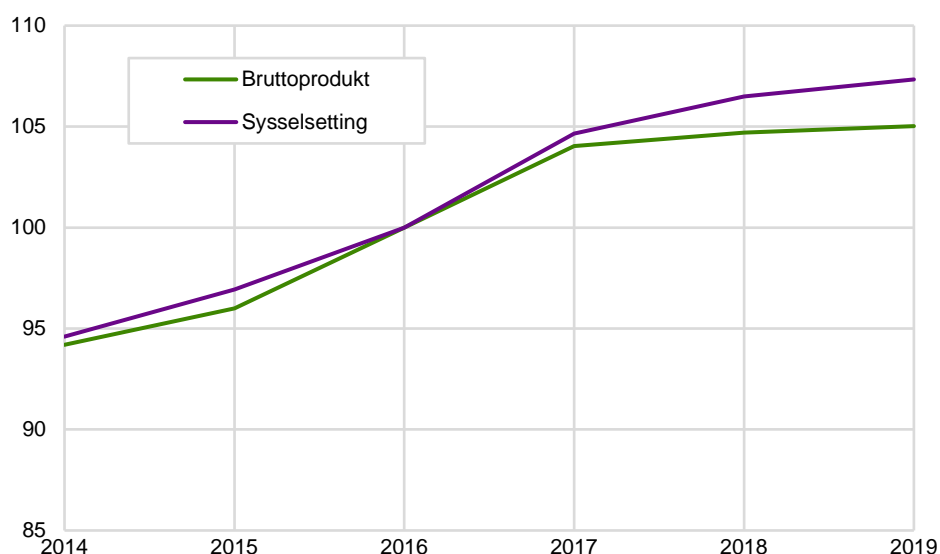
	Møre og Romsdal	Hele landet
Tallet på boliger	3,1	-3,5
Bruksareal, boliger	-0,7	0,3
Bruksareal til annet enn boliger	-30,7	-1,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå, foreløpige tall

Ifølge foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap økte boliginvesteringene på landsbasis med 7,1 prosent i 2017. Antall igangsettingstillatelser viste likevel en nedgang fra 2016 til 2017, mens igangsettingstillatelser målt i bruksareal viste en svak økning. For Møre og Romsdal viser igangsettingstillatelser målt i areal en svak nedgang fra 2016 til 2017. Igangsettingstillatelsene i byggearealstatistikken baserer seg på datoer for når tillatelsene registreres av kommunene i Matrikkelen. At det gis en igangsettingstillatelse innebærer ikke alltid at bygging settes i gang umiddelbart. Særlig i nedgangstider vil det kunne være en del byggeprosjekter som ikke blir satt i gang, eller blir utsatt etter at tillatelse for bygging er gitt. Når byggeaktiviteten vender fra et lavt til et høyt nivå, eller omvendt, kan dette få betydning for tolkningen av statistikken. I Konjunkturtendensene fra november 2017 la vi til grunn et fall i boliginvesteringene i 2018 og 2019 på til sammen om lag 9 prosent.

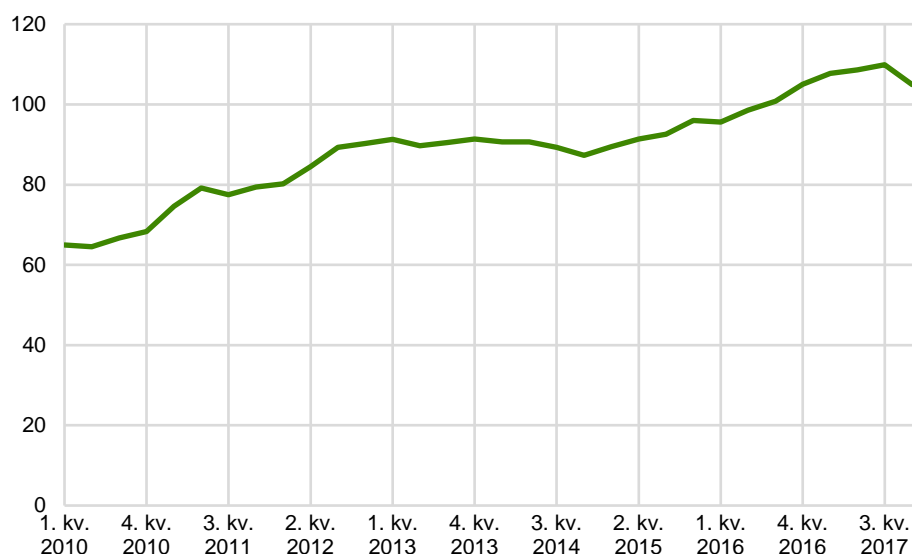
Ifølge kvartalsvise nasjonalregnskapstall var det 246 000 ansatte i bygge- og anleggsvirksomheten i 4. kvartal 2016. På årsbasis var veksten fra 2016 til 2017 på 4,5 prosent, opp fra 3,1 prosent året før. Dette er godt over sysselsettingen ellers i Fastlands-Norge. For Fastlands-Norge som helhet var sysselsettingsveksten på 0,2 prosent i 2016 og 1,1 prosent i 2017. I Konjunkturtendensene fra november 2017 ble det lagt til grunn en vekst i investeringene i Fastlands-Norge på i overkant av 1,5 prosent, som er en klar nedgang fra de to årene før. Dette er antatt å bidra til en vekst i sysselsettingen innenfor bygg og anlegg på nærmere 2 prosent, mens sysselsettingen i Fastlands-Norge som helhet blir i overkant av 1 prosent.

Figur 3.7. Bruttoprodukt og sysselsetting i bygg- og anleggsvirksomhet. Landsgjennomsnitt. Volumindekser, årgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

Figur 3.8. Bruttoinvesteringer i bolig. Hele landet. Sesongjusterte volumindekser, 2016=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3.4. Markedsrettet tjenesteyting

Det er ventet produksjonsoppgang i markedsrettet tjenesteyting i Møre og Romsdal inneværende år. Til neste år ventes produksjonsveksten å fortsette omtrent på linje med veksten i år. Etter en moderat sysselsettingsvekst i fjor, ventes noe sterkere økning i sysselsettingen i år og til neste år. Det ventes en oppgang i investeringene i år, mens anslagene viser en moderat neddempet vekst i investeringene i 2019.

Litt sterkere vekst i produksjonen i Møre og Romsdal i 2018

Markedsrettet tjenesteyting er definert som tjenesteytende næringer på fastlandet, utenom offentlig forvaltning. Ifølge nasjonalregnskapstall steg bruttoproduktet i markedsrettet tjenesteyting med 1,8 prosent i 2017, etter en vekst på henholdsvis 1,5 og 0,6 prosent i 2015 og 2016. Det var klar vekst i informasjon og

kommunikasjon, forretningsmessig tjenesteyting, transport utenom utenriks sjøfart, kultur, underholdning og annen tjenesteyting samt i overnattings- og serveringsvirksomhet. Sesongjusterte KNR-tall viser at bruttoproduktet i markedsrettet tjenesteyting samlet gikk opp med 0,5 prosent i 2. kvartal og 0,9 prosent i 3. kvartal 2017, mens veksten i 4. kvartal var på 0,7 prosent, der også varehandel trekker opp.

Anslag for hele landet for inneværende år, indikerer en fortsatt oppgang i produksjonen i markedsrettet tjenesteyting, målt som årsgjennomsnitt, og med litt sterkere vekst enn i fjor. Til neste år ventes veksten i produksjonen også å øke klart, men litt i underkant av anslått vekst for inneværende år. Det anslås klar produksjonsøkning i både varehandel, utleie av forretningsbygg, omsetning og drift av fast eiendom og i annen markedsrettet tjenesteproduksjon, som i blant annet forretningsmessig tjenesteyting, finansiell tjenesteyting og informasjonstjenester.

Møre og Romsdal hadde en produksjonsutvikling i markedsrettet tjenesteyting som lå omtrent på landsgjennomsnittet i fjor. Produksjonsutviklingen i næringen samlet ventes i inneværende år å bli sterkere enn i fjor, og fortsatt om lag på linje med veksten i landet for øvrig. Til neste år anslås den samlede produksjonen i markedsrettet tjenesteyting også å få en klar økning, om enn litt lavere enn i år, men fortsatt med en utvikling omtrent på linje med landsgjennomsnittet.

Noen utvalgte korttidsindikatorer viser gjennomgående positiv utvikling i Møre og Romsdal i 2017 sett i forhold til året før, men som varierer noe i styrke sammenliknet med tilsvarende utvikling i landet sett under ett. Hotellovernattingene, målt i antall overnattinger i hele 2017 sammenliknet med tilsvarende periode året før, viste en oppgang i Møre og Romsdal på 1,0 prosent. Utviklingen er noe lavere enn tilsvarende tall på landsbasis, som i samme periode økte med 2,9 prosent. Omsetningsstatistikken for varehandelen viser en vekst på 5,8 prosent for Møre og Romsdal de første ti månedene i 2017 sett i forhold til tilsvarende periode året før. Tilsvarende tall for landet som helhet viser en moderat lavere vekst på 5,4 prosent. Tallet på førstegangsregistrerte nye personbiler i fylket gikk opp med 2,5 prosent for hele 2017, beregnet i forhold til gjennomsnittlig beholdning av personbiler i fylket i 2016. Tilsvarende tall for landet som helhet viser en vekst i på 7 prosent.

Når det gjelder utviklingen i åpnede konkurser, som berører flere næringer enn kun markedsrettet tjenesteyting, ligger fylket litt bedre an enn landsgjennomsnittet. Det var en nedgang i antall åpnede konkurser på 2,3 prosent i 2017 sett i forhold til 2016. Landstallene viser en nedgang i antall åpnede konkurser i 2017 på 1,9 prosent sett i forhold til 2016. Veksten i skatteinnbetalingene i fylket i 2017 var høyere enn året før med en økning på 2,6 prosent fra 2016. Dette er under veksten i landsgjennomsnittet når skatteinntekter fra kontinentalsokkelen holdes utenfor.

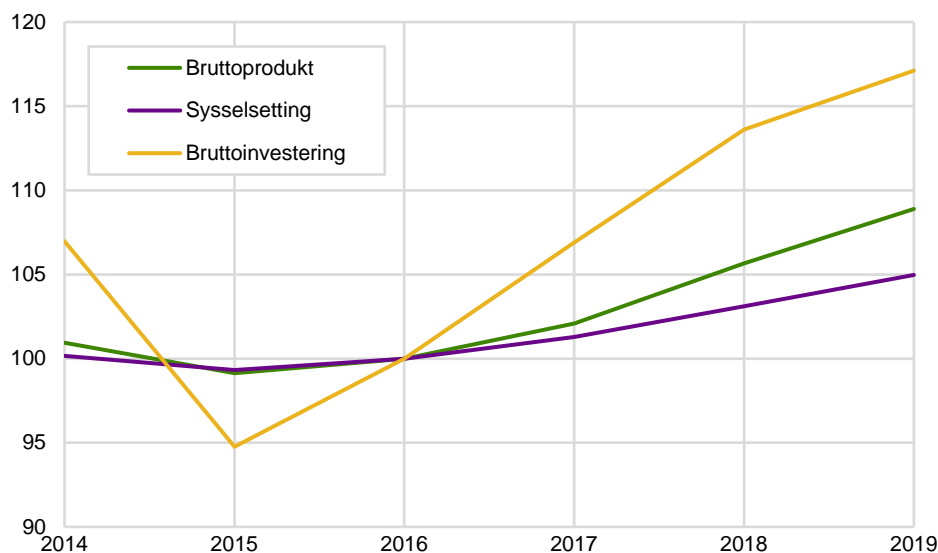

Tabell 3.2. Endring i korttidsindikatorer i prosent fra samme periode året før

	Møre- og Romsdal	Hele Landet
Omsetningsstatistikk for varehandel (1-5. termin 2017)	5,8	5,4
Førstegangsregistrerte nye personbiler (Januar - desember 2017)	2,5*	7,0*
Hotellstatistikk, antall overnattinger (Januar - desember 2017)	1	2,9
Skatteregnskapsstatistikk Innbetaling og fordelt skatt. (Januar - desember 2017)	2,6	4,6
I alt inkl. Kontinentalsokkelen		7,3
Åpnede konkurser (Januar - desember 2017)	-2,3	-1,9

* Beregnet i forhold til gjennomsnittlig beholdning av personbiler året før

Etter en sysselsettingsnedgang i 2015 og svak til moderat økning i 2016 og 2017, ser det ut til at bedriftene innen markedsrettet tjenesteyting i fylket får en noe sterkere økning i sysselsettingen i år, og omtrent på linje med anslagene for landsgjennomsnittet. Det er forventet klar sysselsettingsvekst innen utleie av forretningsbygg, omsetning og drift av fast eiendom og i den store sektoren annen markedsrettet tjenesteproduksjon, som blant annet omfatter næringer som innenriks samferdsel, finansiell tjenesteyting, informasjonstjenester og forretningsmessig tjenesteyting. Varehandelen ventes også å få sysselsettingsvekst i år, om enn noe mer moderat enn i næringene over. Det er ventet at sysselsettingsutviklingen i markedsrettede tjenesteytende næringer i Møre og Romsdal vil bli omtrent som i landet for øvrig også til neste år, med om lag samme veksttakt som anslått for inneværende år.

Figur 3.9. Markedsrettet tjenesteyting. Bruttoprodukt, sysselsetting og bruttoinvestering i Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

Etter en klar nedgang i bruttoinvesteringene i markedsrettet tjenesteyting i 2015, var det en klar økning i bruttoinvesteringene både i 2016 og i 2017. Anslagene for 2018 indikerer en fortsatt økning i investeringene, omtrent på linje med i fjor, mens det ventes en svakt avtakende vekst i bruttoinvesteringene i markedsrettet tjenesteyting i 2019. Investeringene gikk i fjor opp i enkelte av næringene innenfor markedsrettet tjenesteyting, spesielt innenfor varehandel og reparasjon av motorvogner og i overnattings- og serveringsvirksomhet, men også i transport og

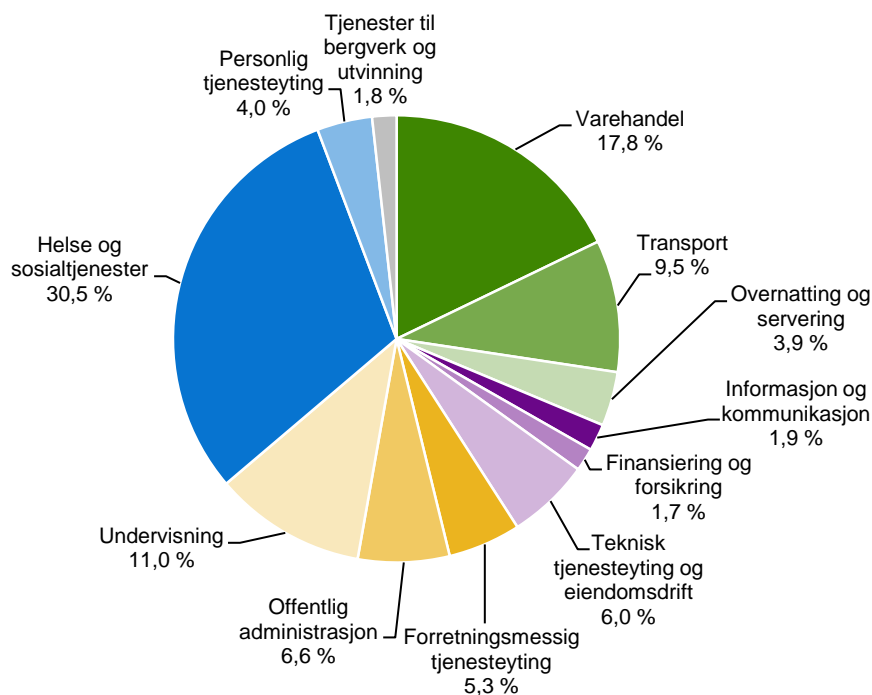
omsetning og drift av fast eiendom trakk investeringene klart opp. I forretningsmessig tjenesteyting gikk investeringene klart ned i de tre første kvartalene av 2017 etter en meget sterk vekst året før, for så å ta seg opp igjen utover høsten 2017. Investeringene i markedsrettet tjenesteyting i Møre og Romsdal ventes å gå opp i inneværende år og til neste år, omtrent på linje med utviklingen i landet som helhet. Ifølge anslagene er det investeringene i varehandel som trekker mest opp, men også næringen annen markedsrettet tjenesteproduksjon, hvor man blant annet finner bank- og forsikringsvirksomhet, forretningsmessig tjenesteyting og informasjonstjenester, trekker opp.

Fordeling av fylkets sysselsetting i de tjenesteytende næringer

I de siste konjunkturrapporter har vi drøftet de forskjellige næringenes utvikling og betydning i Møre og Romsdal (se Bjørnstad, Hungnes og Stambøl (2010), Hungnes og Stambøl (2011) og Hungnes, Stambøl og Eika (2012, 2013, 2015)). Trenden er at de tjenesteytende næringene utgjør en økende andel av produksjonen, og i enda større grad andelen av sysselsettingen. I 2016 stod de tjenesteytende næringene for drøyt 71 prosent av den samlede sysselsettingen i fylket når vi holder næringer som vann- og kraftforsyning og avfallshåndtering utenfor tjenesteytende virksomhet. Noe av forklaringen ligger i at en del bedriftsrettede tjenester, som tidligere om årene er blitt utført internt i industribedriftene, er skilt ut som egne enheter, og deretter blir definert som markedsrettet tjenesteyting. I tillegg kommer utvidelser av eksisterende tjenesteytende virksomheter og en rekke nyetableringer av bedrifter som utfører tjenester både for det øvrige næringslivet, men også for et stadig økende folketall i fylket samt for tilreisende.

Figur 3.10 gir en oppdatert oversikt over de tjenesteytende næringenes andel av Møre og Romsdal samlede sysselsetting i tjenesteytende næringer i 2016 målt for sysselsatte som har Møre og Romsdal som bostedsfylke. Det er her tatt med tall for både markedsrettete tjenesteytende næringer og offentlig forvaltning, der den siste er representert gjennom offentlig administrasjon, og størstedelen av helse- og sosialtjenestene og undervisning. Helse- og sosialsektoren utgjør, som året før, den største enkeltnæringen, med 30,5 prosent av den samlede sysselsettingen i tjenesteytende næringer. Deretter følger varehandelen med snaut 18 prosent, mens undervisning og transporttjenester utgjør henholdsvis 11 og 9,5 prosent av fylkets totale sysselsetting i de tjenesteytende næringene. Mye av den fremvoksende delen av produsentrettet tjenestevirksomhet er å finne i næringene finansiering og forsikring, teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift, forretningsmessig tjenesteyting og informasjon og kommunikasjon. Samlet sett sysselsatte disse næringene snaut 15 prosent av fylkets sysselsetting i de tjenesteytende næringene i 2016. Tjenester tilknyttet oljeutvinning er også tatt med, og utgjør 1,8 prosent av sysselsettingen i de tjenesteytende næringene i fylket.

Det er en del endringer å spore når man sammenlikner strukturen i sysselsettingen i fylkets tjenesteytende næringer med situasjonen i 2013, det siste året før oljeprisfallet (se Eika, Hungnes og Stambøl (2015)). Den andelen sysselsettingen i de tjenesteytende næringer utgjør av total sysselsetting i fylket har økt fra drøyt 70 prosent til drøyt 71 prosent. Videre er det helse- og sosialtjenester som har økt sin andel av fylkets tjenesteytende sysselsetting mest, med om lag 2,3 prosentpoeng. Men også andre offentlige tjenesteytende næringer, som offentlig administrasjon og undervisning, har økt sine andeler av sysselsettingen, slik at tjenesteytende næringer som hovedsakelig er å finne under offentlig forvaltning, har økt sin andel av fylkets tjenesteytende sysselsetting med nesten 3,5 prosentpoeng i perioden fra før oljeprisfallet. Med unntak for næringen overnatting og servering, som har økt sin andel av sysselsettingen, har alle øvrige enkeltnæringer vist i figuren redusert sin andel av den samlede sysselsettingen i tjenesteytende næringer, med størst andelsnedgang i varehandel, transport og tjenester til bergverk og utvinning.

Figur 3.10. Fordeling av sysselsettingen i tjenesteytende næringer i Møre og Romsdal i 2016 etter bosted

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3.5. Offentlig tjenesteyting

Det ventes vekst i bruttoproduktet i offentlig forvaltning i år, omtrent på linje med veksten i fjor. Denne veksten i bruttoproduktet ventes å fortsette også til neste år. Det ventes fortsatt vekst i sysselsettingen, om enn mer moderat enn i fjor. Investeringene i fylket ventes å øke både i år og i 2019.

Positiv utvikling i produksjonen for Møre og Romsdal i 2017

Bruttoproduktet i offentlig forvaltning for hele landet økte med 2 prosent i 2017, etter en vekst på henholdsvis 2,2 og 2,4 prosent i 2015 og 2016. Dette fordelte seg på 1,3 prosent oppgang i statsforvaltningen og 2,6 prosent økning i kommuneforvaltningen. Det var en klar økning i undervisning og helse- og omsorgstjenester, mens veksten i offentlig administrasjon og forsvar var noe lavere.

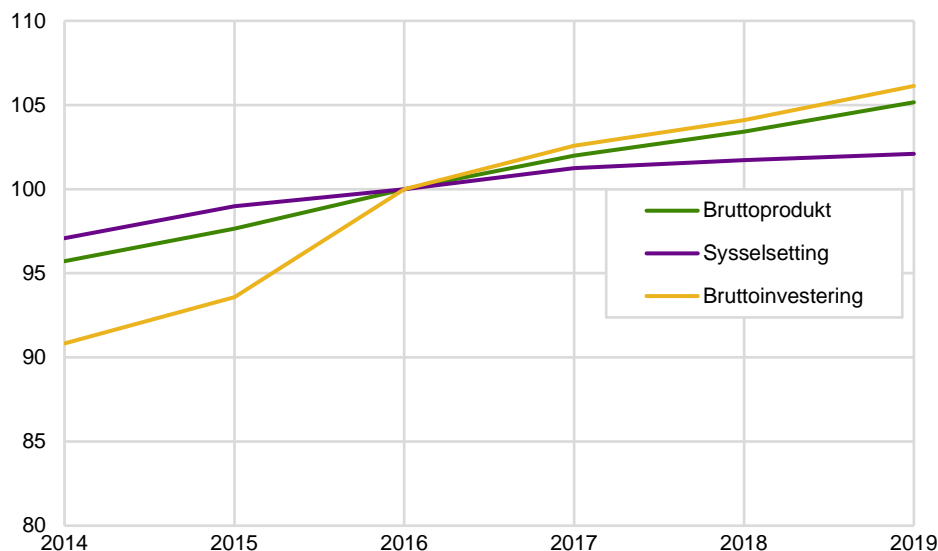
Bruttoproduktet i offentlig forvaltning samlet ble anslått å øke litt sterkere for Møre og Romsdal enn for landet som helhet i 2017, noe som har sammenheng med at fylket har noe større andel av sin offentlige forvaltning knyttet til kommuneforvaltningen enn landet forøvrig. I inneværende år ventes veksten i produksjonen å utvikle seg litt svakere enn i fjor, men ta seg noe opp igjen til neste år.

Ifølge tall fra nasjonalregnskapet økte investeringene i offentlig forvaltning samlet med 5,8 prosent på landsbasis i 2017, etter en vekst på henholdsvis 0,3 og 5,8 prosent i 2015 og 2016. Veksten fordeler seg med 8,2 prosent i statsforvaltningen og 2,4 prosent i kommunal forvaltning, der investeringer i forsvaret trekker investeringene i statsforvaltningen klart opp. Investeringsveksten i statsforvaltningen ventes å bli noe høyere enn i kommunal forvaltning i år, mens anslagene viser noe høyere investeringsvekst i kommunal forvaltning enn i statsforvaltningen til neste år.

Økte investeringer i både offentlig administrasjon, undervisning og helse- og omsorgstjenester bidrar til å holde investeringene i Møre og Romsdal oppe også i år, om enn moderat lavere enn i fjor. Til neste år ventes utviklingen i de samlede

investeringene i offentlig forvaltning i Møre og Romsdal å bli litt sterkere enn i inneværende år, og litt over veksten for landsgjennomsnittet på grunn av noe sterkere investeringsvekst i kommunal enn i statlig forvaltning.

Figur 3.11. Offentlig forvaltning. Bruttoprodukt, sysselsetting og bruttoinvestering i Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

Sysselsettingen i offentlig forvaltning økte ifølge nasjonalregnskapet med 1,2 prosent på landsbasis i 2017, etter en vekst på henholdsvis 1,1 og 1,0 prosent i 2015 og 2016. Dette fordelte seg på 0,5 prosent oppgang i statsforvaltningen og 1,6 prosent økning i kommuneforvaltningen. For inneværende år ventes en litt svakere økning i sysselsettingen i offentlig forvaltning enn i fjor. Det er ventet litt sterkere vekst i sysselsettingen i den statlige forvaltningen enn i kommuneforvaltningen. Sysselsettingsveksten i offentlig forvaltning i Møre og Romsdal anslås å bli på linje med sysselsettingsutviklingen på landsbasis. Til neste år er det ventet at sysselsettingen i offentlig forvaltning fortsatt utvikler seg positivt, dog moderat svakere enn veksten anslått for inneværende år, men omtrent som i landet for øvrig.

Noen økonomiske indikatorer – kommunene

Den nominelle veksten i kommunesektorens frie inntekter fra 2017 til 2018 er på landsbasis anslått til 2,6 prosent regnet fra anslag på regnskap for 2017. Dette anslaget inkluderer en oppjustering av skatteanslaget for 2017 med 4 milliarder kroner fra revidert nasjonalbudsjett for 2017.

Kommunene i Møre og Romsdal anslås samlet sett å få en nominell vekst i de frie inntektene på 2,5 prosent. I fylket har 14 av 36 kommuner en vekst som er høyere enn eller lik veksten på landsbasis. Størst vekst har Vestnes kommune med 4,9 prosent, mens kommunene Sandøy, Skodje og Gjemnes har lavest vekst med 1,2 prosent. Vekst-prosentene er regnet fra anslag på regnskap for 2017.

Sett under ett hadde kommunene i Møre og Romsdal i 2016 utgiftskorrigerede frie inntekter under landsgjennomsnittet. Når man sammenligner kommunenes inntekter korrigeret for variasjoner i utgiftsbehov, tar man hensyn til at de antatte kostnadene ved å produsere tjenester varierer betraktelig mellom kommunene. I Møre og Romsdal hadde 10 av 36 kommuner utgiftskorrigerede frie inntekter som var høyere enn eller lik landsgjennomsnittet. Variasjoner i inntektsnivå kommunene imellom har hovedsakelig sammenheng med variasjoner i skatteinntekter, regionalpolitiske tilskudd og skjønnstilskudd.

Netto driftsresultat viser hva kommunene/fylkeskommunene sitter igjen med av driftsinntekter når alle driftsutgifter inkludert netto renteutgifter og låneavdrag er trukket fra. Netto driftsresultat kan enten brukes til finansiering av investeringer eller avsettes til senere bruk. Ifølge Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi bør netto driftsresultat over tid ligge på om lag 1¾ prosent av driftsinntektene for kommunene samlet.

Kommunene i Møre og Romsdal hadde i 2016 i gjennomsnitt et netto driftsresultat på 3,5 prosent av driftsinntektene. Landsgjennomsnittet for kommunene inkludert Oslo var 4,0 prosent.

Netto lånegjeld viser kommunens/fylkeskommunens langsiktige gjeld fratrukket totale utlån (videreformidling av lån) og ubrukte lånemidler og er et uttrykk for den gjelden som må dekkes av kommunenes ordinære inntekter. Kommunene i Møre og Romsdal hadde i gjennomsnitt 83 968 kroner per innbygger i netto lånegjeld i 2016. Landsgjennomsnittet var 63 977 kroner per innbygger.

Noen økonomiske indikatorer – fylkeskommunen

Fra 2017 til 2018 er det på landsbasis anslått en nominell vekst i fylkeskommunenes frie inntekter på 1,9 prosent, regnet fra anslag på regnskap for 2017. Møre og Romsdal fylkeskommune anslås å få en nominell vekst i de frie inntektene på 2,9 prosent (fra anslag på regnskap for 2017) i 2018.

Ifølge Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi bør netto driftsresultat over tid ligge på om lag 4 prosent av driftsinntektene for fylkeskommunene samlet.

Møre og Romsdal fylkeskommune hadde i 2016 et netto driftsresultat på 1,5 prosent av driftsinntektene. Landsgjennomsnittet uten Oslo var 5,0 prosent. Netto lånegjeld for fylkeskommunen var 16 066 kroner per innbygger. Landsgjennomsnittet uten Oslo lå på 11 392 kroner per innbygger.

Økonomiske rammer og noen foreslåtte bevilgninger

Det er varslet en del prosjektarbeider i Møre og Romsdal, der det største nok blir bygging av nytt sykehus for Nordmøre og Romsdal. Regjeringen foreslår å bevilge 220 millioner kroner i lån og en samlet låneramme på 3 554 millioner kroner til bygging av dette nye sykehuset som skal erstatte sykehusene i Molde og Kristiansund.

Av andre prosjekter av betydning for Møre og Romsdal kan blant annet nevnes at regjeringen bevilger 35,9 milliarder kroner til veiformål i 2018. For Møre og Romsdal innebærer dette at regjeringen vil sette av midler blant annet til:

- å videreføre utbyggingen av prosjektet rv. 70 Meisingset – Tingvoll. Veien ventes åpnet for trafikk våren 2019.
- å fullføre skredsikringsprosjektet E136 Dølsteinfonna og Fantebraute i Rauma kommune. Veien ventes åpnet for trafikk i mai 2018.
- mindre tiltak på E39 med tilknytninger i Ørsta, Sula, Volda og Molde kommuner samt noen mindre tiltak til fornying på E39 med tilknytninger i Ålesund kommune.
- noen mindre tiltak på E136 med tilknytninger i Ålesund, Rauma og Giske kommuner, noen mindre fornyingstiltak på E136 med tilknytninger til de samme kommunene samt noen mindre tiltak på rv. 70 i Kristiansund kommune.
- planlegging, blant annet til arbeidet med kommunedelplan for E39 Vegsund – Breivika (Ålesund og Sula kommuner) og reguleringsplan for E39 Volda – Furene (Volda kommune).

Regjeringen bevilger om lag 1 milliard kroner til luftfartsformål i alt i 2018. Av dette er det satt av 725,7 millioner kroner til kjøp av innenlandske flyruter. Samferdselsdepartementet inngikk i 2015 nye kontrakter for ruteflyging på flyruten Ørsta-Volda – Bergen v.v. for perioden 1. april 2016 – 31. mars 2020. Regjeringen bevilger 117,9 millioner kroner til å gjennomføre fiskerihavneprosjekter. Av dette settes 21 millioner kroner av til vedlikehold og 97 millioner kroner er foreslått til tiltak i fiskerihavner, som blant annet til Gjersvika fiskerihavn i Sande kommune i 2018

Regjeringen foreslår å bevilge 254 millioner kroner til forebygging av flom- og skredskader, hvorav om lag 203 millioner kroner til å gjennomføre kartleggings- og sikringstiltak. Foreløpig oversikt viser at sikringstiltak i Møre- og Romsdal vil bli prioritert i 2018, herunder sikring av Gjerdeelva i Hareid kommune og skredsikring i Ørsta kommune. NVE vil fortsette utredningen om hvorvidt drenering av Åknesrenna i Møre og Romsdal kan være et egnet tiltak.

Med hensyn til klima ble det i 2016 opprettet en tilskuddsordning for kommunale klimatiltak "Klimasats" i Miljødirektoratet. I 2017 ble det tildelt 150 millioner kroner. Alle fylker har fått tildelt midler til ulike prosjekter. Regjeringen foreslår å videreføre ordningen med en bevilgning på nærmere 107 millioner kroner i 2018. Med hensyn til miljø er regjeringen i dialog med blant annet Sunnmøre friluftsråd og Møre og Romsdal fylkeskommune om en mulig opprettelse av en ny enhet av Skjærgårdstjenesten i fylket. Det er bevilget midler til å opprette nye enheter av Skjærgårdstjenesten, som kan utbetales når organiseringen og lokal medfinansiering er på plass. Denne prosessen har foreløpig kommet lengst i Møre og Romsdal, som trolig blir det fylket der en ny enhet blir opprettet først. Drift av offentlige friluftslivsområder og fjerning av marin forsøpling vil bli sentrale oppgaver for en eventuell ny enhet i Møre og Romsdal.

Med hensyn til næringsliv og sysselsetting er det i statsbudsjettet for 2018 avsatt i overkant av 4,3 milliarder kroner mer til næringsrettet forskning og innovasjon enn i 2013, inkludert beregnet skattefradrag for skattefunnordningen og kapitalfunn. Kapitalfunn er en ny skatteincentivordning for investeringer i oppstartsselskaper som ble vedtatt i revidert nasjonalbudsjett 2017. Ordningene er landsdekkende, og bedrifter i Møre og Romsdal kan søke om pengene. Mer forskning og utvikling i næringslivet gir nye produkter og tjenester, som igjen gir ny verdiskaping og vekst.

Regjeringen bevilger totalt om lag 50 millioner kroner for å stimulere innovasjon og næringsutvikling i landbruket. Av disse vil det bli delt ut 3,5 millioner kroner i fylkesvise utrednings- og tilretteleggingsmidler (UT-midler) til Møre og Romsdal fylke.

Regjeringen viderefører tilskuddsordningen for sysselsetting av sjøfolk. I 2016 var om lag 2 360 sjøfolk i Møre og Romsdal omfattet av tilskuddsordningen.

Med hensyn til utdanning og forskning vil regjeringen øke bevilgningen til Høgskolen i Molde (HiM) med 1,3 millioner kroner. Det skal gå til å etablere 30 nye studieplasser ved høgskolesenteret i Kristiansund. Regjeringen vil øke bevilgningen til NTNU, som har studiested i Ålesund, med 3 millioner kroner til 70 studieplasser i IKT. Dessuten vil de også øke tilskuddet til Norsk senter for økologisk landbruk (NORSØK) med 2 millioner kroner for 2018. Midlene skal gå til utvikling og formidling av kunnskap om produksjon og forbruk av økologisk mat.

Regjeringen vil styrke innsatsen innen havbruksforskning og kunnskap om nye marine arter, og vil øke bevilgningen med 14 millioner kroner i 2018. Regjeringen foreslår i tillegg å bevilge 11 millioner kroner til et forskningstokt til Antarktis,

men foreslår å redusere Havforskningsinstituttets ordinære driftsbevilgning med 10 millioner kroner.

Av distrikts- og regionalpolitiske tiltak er Møre og Romsdal fylkeskommune tildelt om lag 59 millioner kroner til regional utvikling under programkategorien «Distrikts- og regionalpolitikk». Inkludert er en skjønnstildeling til fylker med regioner og lokalsamfunn med store omstillingsutfordringer.

3.6. Utviklingen i bruttoproduksjon og sysselsetting samlet

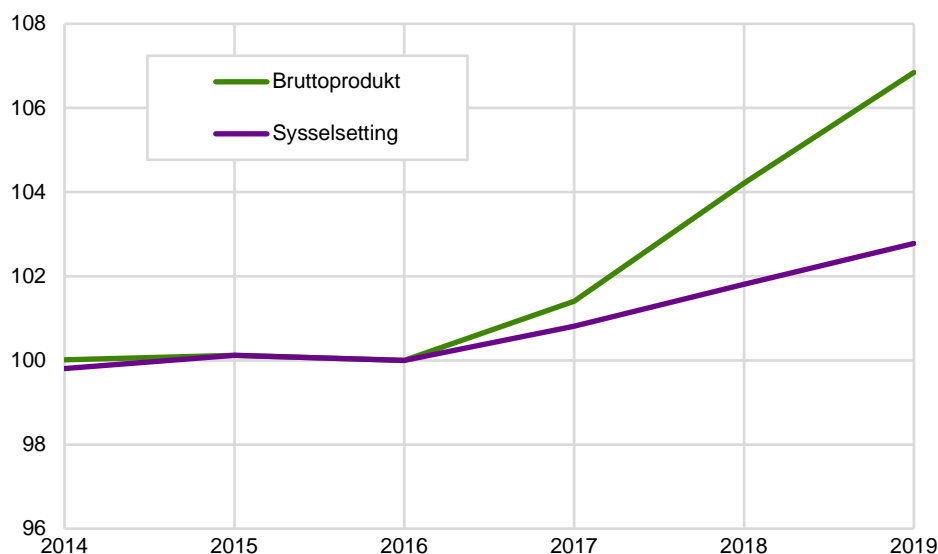
Det ventes vekst i bruttoproduktet for næringene i fylket samlet i år, og noe sterkere enn i fjor. Veksten i bruttoproduktet ventes fortsatt å øke klart også til neste år. Det ventes fortsatt vekst i sysselsettingen, og moderat sterkere i år og til neste år enn i 2017.

Positiv utvikling i produksjon og sysselsetting for Møre og Romsdal samlet

Til slutt gis en kort oversikt av status og anslag for utviklingen i bruttoproduksjon og sysselsetting for alle næringer i Møre og Romsdal samlet. I tillegg til de anslagene som er gitt for hovednæringene i avsnittene 3.1 – 3.5 over er det også tatt med tall for resterende næringer i fylket. Dette gjelder blant annet utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass, rørtransport, elektrisitetsproduksjon, vannforsyning, avløp og renovasjon, utenriks sjøfart samt for produksjonen også boligjenester.

Etter om lag uendret nivå på bruttoprodukt og sysselsetting fra 2014 til 2016, viser anslagene en vekst i samlet bruttoprodukt og sysselsetting for Møre og Romsdal i 2017 på henholdsvis 1,4 og 0,8 prosent fra året før. Veksten i bruttoproduktet samlet anslås å bli noe sterkere både i år og til neste år. Sysselsettingsveksten ventes også å bli moderat sterkere i inneværende år og i 2019 enn i 2017. En noe sterkere prosentvis vekst i bruttoproduktet enn i sysselsettingen har først og fremst sammenheng med relativt høyere anslått bruttoproduktvekst i industrien og markedsrettet tjenesteyting, men også summen av det vi betegner 'andre næringer' bidrar til å trekke veksten i bruttoprodukt noe mer opp enn sysselsettingen.

Figur 3.12 Brutttoprodukt og sysselsetting i alle næringer samlet. Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100

Kilde: Basert på nasjonale anslag fra Statistisk sentralbyrå, per 30. november 2017

4. Befolkningsutvikling og arbeidsmarked

Fortsatt vekst i folketallet

Tall fra Statistisk sentralbyrås befolkningsstatistikk viste en økning i folketallet på litt i underkant av 1 000 personer for Møre og Romsdal i 2016. Med dette ble befolkningsveksten i 2016 svakere enn i året før, da folketallet økte med nesten 1 600 personer. Foreløpige tall for 2017 viser at det fortsatt er en vekst i folketallet, men med noe svakere vekst enn i 2016. Antall innbyggere i fylket kom ifølge foreløpige tall opp i nesten 266 900 personer ved utgangen av 2017. Fylket hadde et fødselsoverskudd (antall fødte minus antall døde) på om lag 460 personer i 2017, omtrent som året før, mens en innenlandsk netto utflytting fra fylket fortsatt trakk i motsatt retning. I 2016 var netto innvandringen fra utlandet på litt i underkant av 1 700 personer, som fortsatt var stor nok til å kompensere for det innenlandske flyttetapet. Med dette bidro den samlede flytteprosessen til en økning i folketallet i 2016, noe som i enda større grad var tilfelle året før.

Foreløpige tall for 2017 viser at innvandringen fra utlandet fortsatt er høyere enn utvandringen til utlandet, slik at nettoinnvandringen fortsatt er positiv, men litt lavere enn i 2016. En lavere nettoinnvandring skyldes lavere innvandring til fylket, da utvandringen fra fylket også var lavere i 2017 enn i året før. Den innenlandske nettoinnflyttingen er imidlertid fortsatt negativ, men svakt lavere enn året før. Beregninger med Statistisk sentralbyrås regionale modell REGARD indikerer en fortsatt vekst i folketallet i fylket både i inneværende år og til neste år. Det samme viser tall fra Statistisk sentralbyrås regionale befolkningsframskrivninger. For landet som helhet har det også vært en klar nedgang i nettoinnvandringen fra utlandet de siste årene, fra en rekordhøy nettoinnvandring til landet i 2012 på over 47 300 personer. Deretter har nettoinnvandringen falt år for år, og endte opp med en samlet nettoinnvandring til landet som helhet på om lag 26 000 personer i 2016, og ifølge foreløpige tall på drøyt 21 300 personer i 2017.

Foreløpige tall for 2017 indikerer en fortsatt nedgang i nettoinnvandringen til landet, men der innvandringen før gikk ned og utvandringen opp, er det nå kun lavere innvandring som er årsak til lavere nettoinnvandring, da utvandringen har en tendens til å falle også på nasjonalt nivå.

Ifølge endelige tall viste 22 av kommunene i Møre og Romsdal vekst i folketallet i 2016, mens de øvrige 14 kommunene hadde nedgang i innbyggertallet. Året før viste også 22 av fylkets kommuner vekst i folketallet. Klart sterkest vekst i folketallet ble observert i Ålesund, men også kommunene Haram, Molde og Giske hadde en klar folketilvekst i 2016, mens Kristiansund, Vanylven, Vestnes og Sunndal var kommunene med størst nedgang i folketallet.

Foreløpige tall for 2017 viser at 20 av kommunene har registrert vekst i folketallet, mens de øvrige 16 kommunene viser enten nullvekst eller nedgang i folketallet. Av kommunene har Ålesund fortsatt den klart sterkeste veksten i folketallet, etterfulgt av Sula, Giske, Ulstein, Volda og Molde, mens Kristiansund, Midsund, Stranda, Hareid og Stordal har størst nedgang.

Innvandringen bidrar så vidt til at samlet netto innflytting blir positiv

Møre og Romsdal har gjennom en årrekke hatt netto utflytting til andre regioner i Norge. I alle årene etter 2006 har en positiv netto innvandring fra utlandet bidratt med flere personer inn til fylket enn det som ble tapt gjennom den innenlandske nettoutflyttingen. Den samlede netto innflytting var klart positiv og stadig økende frem til og med 2012, som så langt er året med den største netto innvandringen til fylket. Møre og Romsdal var for øvrig også det fylket i landet som på 2000-tallet hadde sterkest prosentvis økning i nettoinnvandringen frem til da (se Stambøl,

2013). Etter 2012 har imidlertid nettoinnvandringen gått gradvis ned. Foreløpige tall for 2017 viser at Møre og Romsdal hadde en samlet netto innflytting på om lag 110 personer, som er en nedgang fra 510 personer fra året før. Bak tallene ligger et fortsatt innenlandsk nettoflyttetap på om lag 1080 personer, mot 1 160 personer året før. Flyttebalansen med utlandet viste et overskudd på om lag 1 190 personer, som er en nedgang fra et innvandringsoverskudd på om lag 1 670 personer i 2016. De foreløpige tallene indikerer at det var Ålesund, Volda, Sula, Molde og Ørsta som hadde den største samlede netto innflyttingen i 2017, mens Kristiansund, Hareid, Midsund og Stordal hadde størst netto utflytting. Av samtlige kommuner i fylket hadde 20 kommuner positiv flyttebalanse i 2017, mens 16 kommuner viste større utflytting enn innflytting.

Tabell 4.1. Befolkningen pr. 1.1 i Møre og Romsdal. 1 000 personer

	2017 (1)	2018 (2)	2019
Totalt	266,3	266,9	267,8

(1) Endelige tall, (2) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, per november 2017

Fortsatt økning i antall personer i yrkesaktiv alder

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at Møre og Romsdal hadde en økning på vel 1 000 personer i yrkesaktiv alder i 2016, som her vil si personer i alderen 15-74 år. Dette var en noe lavere vekst enn året før, da fylket hadde en økning av personer i denne aldersgruppen på om lag 1 600 personer. Foreløpige tall viser en økning i antall personer i yrkesaktiv alder også i 2017, men med lavere vekst enn i 2016. Anslag hentet fra våre regionale befolkningsframskrivinger indikerer en økning i antall personer i yrkesaktiv alder for Møre og Romsdal også i 2018. Framskrivingene indikerer en liten nedgang i antall yngre personer i yrkesaktiv alder, mens det fortsatt ventes klar vekst av personer i aldersgruppen 50-74 år. For øvrig ventes en liten nedgang i antall barn og unge i alderen 0-14 år, men en økende vekst i antall personer 75 år og eldre. Dette er i stor grad i tråd med den demografiske utviklingen i landet for øvrig.

Vekst i arbeidsstyrken i inneværende år

Arbeidsstyrken, det vil si summen av antall sysselsatte og antall arbeidsledige, endret seg lite i Møre og Romsdal fra 2015 til 2016 ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Fra 2016 til 2017 var det ifølge samme kilde en nedgang i arbeidsstyrken. Våre modellbaserte anslag tilsier at det var moderate endringer i arbeidsstyrken i fylket i 2017. Når små endringer i arbeidsstyrken i fjor sees i sammenheng med en liten økning i antall personer i yrkesaktiv alder, indikerer dette en liten nedgang i yrkesdeltakelsen i fylket i 2017. Anslagene for inneværende år indikerer derimot en oppgang i arbeidsstyrken, og litt i overkant av det framskrevet økning i antall personer i yrkesaktiv alder skulle tilsi. Det anslås en vekst i arbeidsstyrken også til neste år, omtrent på linje med anslagene for i år.

Tabell 4.2. Årlig endring i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledighet i Møre og Romsdal. Antall personer etter bostedsfylke

	2017	2018	2019
Arbeidsstyrke	200	1 000	1 100
Sysselsetting	900	1 400	1 400
Arbeidsledighet	-700	-400	-300

Kilde: Statistisk sentralbyrå, per november 2017

Yrkesdeltakelsen måles som forholdet mellom arbeidsstyrken og antall personer i yrkesaktiv alder. Normalt vil en sterkere økning i sysselsettingen føre til noe sterkere vekst også i arbeidsstyrken, fordi flere personer utenfor arbeidsstyrken da vil søke seg til arbeidsmarkedet. En bedre utvikling i arbeidsmarkedet, med anslått oppgang i sysselsettingen og nedgang i ledigheten i inneværende år, skulle isolert sett kunne øke yrkesdeltakelsen i fylket noe. En økning i befolkningens utdanningsnivå fra lavere mot høyere utdanning bidrar også isolert sett til en liten

vekst i arbeidsstyrken, i og med at yrkesdeltakelsen er høyere for grupper med høy utdanning enn hos de med lav og middels utdanning. En anslått fortsatt oppgang i antall personer i yrkesaktiv alder kan bidra i samme retning.

En sterk økning i innvandringen gjennom flere år kan imidlertid bidra til noe mindre vekst i arbeidsstyrken, i og med at innvandrere i gjennomsnitt viser noe lavere yrkesdeltakelse enn personer uten innvandrerbakgrunn. Samlet sett har andelen innvandrere i fylkets befolkning økt fra 2,5 prosent ved inngangen til 2000-tallet og opp til 11 prosent ved inngangen til 2017. Innvandreres andel av personer i yrkesaktiv alder har økt enda litt mer, fra om lag 3 prosent ved inngangen av 2000-tallet til over 13 prosent i 2017. Sammensetningen av innvandrere i befolkningen har også betydning for yrkesdeltakelsen, der en stor arbeidsinnvandring frem til oljeprisfallet i 2014 er etterfulgt av en viss vridning i retning innvandrere fra land utenfor Europa. Dette bidrar også isolert sett til noe lavere yrkesdeltakelse (se bl.a. også Stambøl 2016, 2017).

Alderssammensetningen i befolkningen er ytterligere en faktor av stor betydning for yrkesdeltakelsen, der det altså er personer i aldersgruppen 50-74 år som ventes å bidra mest til veksten av personer i yrkesaktiv alder. Yrkesdeltakelsen i denne aldersgruppen er fallende med økende alder. I tillegg har man også virkningen av de små fødselskullene i Norge på 1970- og 1980-tallet, der disse nå har kommet opp i 30-årsalderen og stadig flere også opp i 40-årsalderen. Altså i aldersgrupper hvor man finner høy yrkesdeltakelse. En relativt lavere tilførsel fra disse kullene er imidlertid blitt kompensert gjennom flere år med høy innvandring, men som nevnt da av personer som i gjennomsnitt har noe lavere yrkesdeltakelse enn personer uten innvandrerbakgrunn. Disse fenomenene representerer en viktig faktor for å forstå at det parallelt med nedgang i arbeidsledigheten i fjor også var en liten nedgang i yrkesdeltakelsen, som i seg selv var med å bidra til noe lavere ledighet. For nærmere betraktninger og drøftinger rundt dette vises bl.a. til Stambøl (2016, 2017) og Cappelen, Langørgen, Lian og Stambøl (2017a,b).

Noe sterkere vekst i sysselsettingen

Etter en klart fallende vekst i sysselsettingen i 2015 fortsatte denne trenden for landet som helhet også i 2016. Oppgangen i antall sysselsatte i 2016 ble ifølge tall fra nasjonalregnskapet på 0,2 prosent sett i forhold til året før. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet økte sysselsettingen med 1,1 prosent fra 2016 til 2017, målt som årsgjennomsnitt. I Statistisk sentralbyrås konjunkturrapport fra utgangen av november 2017 ble også sysselsettingen på landsbasis anslått å øke med 1,1 prosent i 2017, målt som årsgjennomsnitt, mens det anslås en tilsvarende vekst både for inneværende år og neste år.

I 2015 og 2016 var økningen i antall utførte timeverk noe høyere enn økningen i antall sysselsatte, slik at gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt gikk noe opp. I 2017 anslås antall utførte timeverk å øke litt mindre enn antall sysselsatte, mens anslagene for inneværende år og neste år ligger nær anslagene for endringene i antall sysselsatte.

Regionale anslag med modellen REGARD indikerer en oppgang i sysselsettingen i Møre og Romsdal i 2017 på litt i overkant av 0,8 prosent, målt som årsgjennomsnitt i forhold til året før, noe som dermed er litt i underkant av oppgangen for landet som helhet. Anslagene for Møre og Romsdal for inneværende år indikerer en økning i sysselsettingen på om lag 1,0 prosent i forhold til i fjor, målt som årsgjennomsnitt. Altså fortsatt litt i underkant av anslag gitt for landsgjennomsnittet. Anslagene for 2019 antyder en oppgang i sysselsettingen som fortsatt ventes å ligge moderat under utviklingen i landet for øvrig.

Det er i våre regionale anslag nærings sammensetningen bak anslåtte endringer for hver næring som er årsaken til at Møre og Romsdal kan oppleve en samlet sysselsettingsendring som kan avvike fra landsgjennomsnittet. Når anslagene nå viser små endringer i forhold til landsgjennomsnittet totalt betyr det at de næringsvise endringene i fylket i sum balanseres mot en endring i samlet sysselsetting som ikke avviker nevneverdig fra landsgjennomsnittet.

På landsbasis var det en oppgang i tilgangen av antall ledige stillinger i 2017 sett i forhold til året før, med en gjennomsnittlig oppgang gjennom året på om lag 24 prosent. Tilsvarende tall for Møre og Romsdal viser en oppgang på om lag 10 prosent.

Primærnæringene i Møre og Romsdal hadde en liten vekst i sysselsettingen i 2017, svakt mer enn landsgjennomsnittet som ble anslått til små eller ingen endring fra året før. Dette hadde sammenheng med en svak sysselsettingsutvikling i jordbruk og skogbruk, mens fiske og fangst og fiskeoppdrett trakk litt opp. Det er ventet små endringer i sysselsettingen innen fiske og fangst og fiskeoppdrett i år, målt som årsgjennomsnitt, mens det anslås en liten nedgang i jordbruk og skogbruk. Det store innslaget av fiske, fangst og fiskeoppdrett i Møre og Romsdal innebærer at det ligger an til en mindre nedgang i sysselsettingen i primærnæringene samlet i fylket sammenliknet med det som anslås for landsgjennomsnittet. Sysselsettingen i primærnæringene i Norge antas å gå noe ned også til neste år, med en nedgang i jordbruk og skogbruk, mens det ventes moderate endringer i sysselsettingen i fiske og fangst og fiskeoppdrett. Sysselsettingen i primærnæringene i Møre og Romsdal vil trolig utvikle seg noe bedre enn anslått for landet sett under ett også i 2019, dog med en svak nedgang også her.

På årsbasis var det en klar nedgang i industrisysselsettingen i Møre og Romsdal både i 2015 og 2016, med en noe sterkere sysselsettingsnedgang enn landsgjennomsnittet i 2016. Industrisysselsettingen i Møre og Romsdal gikk også i fjor noe mer ned enn landsgjennomsnittet. For inneværende år og til neste år ser det ut til å bli en oppgang i industrisysselsettingen i fylket, men fortsatt litt svakere enn i landet som helhet. Dette har sammenheng med at fylket har relativt mer av sin industrisysselsetting knyttet til produksjon av verksstedsprodukter inklusive produksjon av skip og plattformer. Det er sysselsettingen i konsumvareindustrien etterfulgt av sysselsettingen i kraftkrevende industri som trekker mest opp i år, mens det i verkstedindustri inklusive bygging av skip og plattformer fortsatt ventes en liten sysselsettingsnedgang. Den samme strukturen ventes også å gjøre seg gjeldende i industrisysselsettingen til neste år, men da med små eller ingen endringer i sysselsettingen i verkstedindustrien.

Det var en klar økning i sysselsettingen i bygge- og anleggsvirksomheten i Møre og Romsdal i både 2016 og 2017. Denne næringen har vært gunstig påvirket av de store boliginvesteringene som har kommet i kjølvannet av lave renter og stigende boligpriser. Anslagene for inneværende år antyder en fortsatt sysselsettingsvekst, om enn klart mer moderat enn i fjor. Forventet lavere boligpriser med påfølgende lavere boliginvesteringer er forklaringen til neddempet sysselsettingsvekst, mens nye bygge- og anleggsprosjekter i fylket vil bidra til fortsatt vekst. Ikke minst gjelder dette byggingen av nytt sentralsykehus for Nordmøre og Romsdal, som er planlagt startet opp i 2018 med ferdigstilling i 2022. Ifølge anslagene ventes en fortsatt økning i sysselsettingen i bygge- og anleggsvirksomheten i fylket også til neste år, om enn litt lavere enn anslagene for inneværende år. Store utbyggingsprosjekt kan imidlertid øke sysselsettingen i bygge- og anleggsvirksomhet i fylket noe ut over det som fremkommer av modellbaserte anslag.

Etter en sysselsettingsnedgang i 2015 og svak til moderat økning i 2016 og 2017, ser det ut til at bedriftene innen markedsrettet tjenesteyting i Møre og Romsdal får en

noe sterkere økning i sysselsettingen i år, omtrent på linje med anslagene for landsgjennomsnittet. Det er forventet klar sysselsettingsvekst innen utleie av forretningsbygg, omsetning og drift av fast eiendom og i den store sektoren annen markedsrettet tjenesteproduksjon, som blant annet omfatter næringer som innenriks samferdsel, finansiell tjenesteyting, informasjonstjenester og forretningsmessig tjenesteyting. Varehandelen ventes også å få sysselsettingsvekst i år, om enn noe mer moderat enn i næringene over. Det er ventet at sysselsettingsutviklingen i markedsrettede tjenesteytende næringer i Møre og Romsdal vil bli omtrent som i landet for øvrig også til neste år, med om lag samme veksttakt som anslått for inneværende år.

Møre og Romsdal hadde en sysselsettingsvekst i offentlig forvaltning i 2016 som lå omtrent på landsgjennomsnittet. Anslag for 2017 indikerer en økning i sysselsettingen i offentlig forvaltning i fylket på 1,3 prosent, noe som er moderat høyere enn anslaget for landsgjennomsnittet. For inneværende år ventes en noe svakere økning i sysselsettingen i offentlig forvaltning enn i fjor. Det er ventet litt sterkere vekst i sysselsettingen i den statlige forvaltningen enn i kommuneforvaltningen. Sysselsettingsveksten anslås å bli på linje med eller litt svakere i Møre og Romsdal enn på landsbasis. I 2019 er det ventet at sysselsettingen i offentlig forvaltning fortsatt utvikler seg positivt, om enn moderat svakere enn veksten anslått for inneværende år, men omtrent som i landet for øvrig.

Tabell 4.3. Anslått sysselsetting etter næring i Møre og Romsdal, etter arbeidsstedsfylke. Endring i prosent fra året før

	2017	2018	2019
Primærnæringer	0,1	-0,5	-1,1
Industri og bergverk	-2,4	0,2	0,5
Bygg og anlegg	4,7	1,7	0,8
Markedsrettet tjenesteyting	1,3	1,8	1,8
Offentlig forvaltning	1,3	0,5	0,4
Andre næringer*	-2,7	-1,0	0,4
Totalt	0,8	1,0	1,0

* Gruppen 'andre næringer' består av: utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass, rørtransport, elektrisitetsproduksjon, vannforsyning, avløp og renovasjon og utenriks sjøfart.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, per november 2017

Nedgang i arbeidsledigheten

Etter oljeprisfallet i 2014 var det en økning i arbeidsledigheten i Møre og Romsdal, med en oppgang i antall registrert arbeidsledige på om lag 200 personer i 2014, om lag 600 personer i 2015 og ytterligere drøyt 800 personer i 2016. Det gjennomsnittlige nivået på registrert antall helt arbeidsledige utgjorde 2,2 prosent av arbeidsstyrken i 2014. Dette var fortsatt godt under nivået for landsgjennomsnittet på 2,8 prosent. Frem til og med 2016 økte arbeidsledigheten i fylket ikke bare i antall ledige, men også relativt i forhold til landsgjennomsnittet, med en arbeidsledighetsprosent for registrert arbeidsledige på 3,2 prosent i 2016, mens landet som helhet hadde en ledighet på 3 prosent. Foreløpige tall for 2017 viser en nedgang i registrert arbeidsledighet på om lag 500 personer, som ifølge foreløpige beregninger utgjør om lag 2,8 prosent av arbeidsstyrken i Møre og Romsdal, målt som årsgjennomsnitt. Tilsvarende tall for landsgjennomsnittet er foreløpig beregnet til 2,7 prosent av arbeidsstyrken.

Det ser ut til at sysselsettingen vil gå noe opp i år, men det samme kan forventes å skje med arbeidsstyrken, men ikke mer enn at dette kan gi en ytterligere nedgang i arbeidsledigheten fra nivået i fjor. Ifølge anslag ventes sysselsettingen å øke med drøyt 400 personer mer enn arbeidsstyrken. Det vil dermed si en anslått nedgang i arbeidsledigheten på drøyt 400 personer målt som årsgjennomsnitt. Ifølge anslag ventes sysselsettingen å øke litt mer enn arbeidsstyrken også til neste år, slik at ledigheten kan gå litt ned også i 2019, om enn litt mindre enn i 2018. Målt som nivå på grunnlag av den registrerte arbeidsledighetsprosenten, viser anslagene en nedgang i arbeidsledighetsprosenten for Møre og Romsdal til om lag 2,5 prosent av arbeidsstyrken i 2018 og 2,3 prosent i 2019.

5. Hovedtrekk av situasjonen og utsiktene for Møre og Romsdal

Anslagene viser en liten økning i bruttoproduktet i primærnæringene i Møre og Romsdal i 2017, og en svakt høyere vekst enn landsgjennomsnittet på grunn av noe bedre utvikling innen fiske og fangst og fiskeoppdrett enn i jordbruk og skogbruk. For inneværende år er det anslått en fortsatt vekst i bruttoproduktet i primærnæringene samlet, med litt sterkere økning enn i fjor, og litt høyere enn i landet for øvrig. Det er samlet produksjon innen fiske og fangst og fiskeoppdrett som ventes å trekke opp i år, mens jordbruk og skogbruk viser en noe mer moderat produksjonsutvikling. Det er ventet at bruttoproduktet for primærnæringene kan øke litt også i 2019, om enn litt svakere enn anslagene for 2018, men omtrent som for landsgjennomsnittet eller noe bedre.

Anslag for bruttoproduktet i industrien for 2017, målt som årsgjennomsnitt, viser en svak nedgang i fylket, mens det er små endringer i landet for øvrig. I inneværende år ventes en oppgang i bruttoproduktet i industrien i Møre og Romsdal som er litt sterkere enn på landsbasis. Dette har sammenheng med forventet oppgang innen kraftkrevende industri, men også produksjon av konsumvarer og verksstedsprodukter, inklusive bygging av skip og plattformer, ventes å trekke opp. Industriproduksjonen i Møre og Romsdal påvirkes til dels av de samme faktorene som for landet som helhet, men er i noe større grad påvirket av etterspørsel fra olje- og gassvirksomheten enn det som er tilfelle for gjennomsnittet for norsk industri. De viktigste industrinæringene for fylket er ved siden av konsumvareindustrien å finne i bygging av skip og plattformer, den øvrige verksstedsindustrien samt produksjon av produktinnsats- og investeringsvarer. Deler av disse næringene ventes å utvikle seg noe bedre enn flere av de øvrige industrinæringene, slik at industriproduksjonen i fylket ventes å utvikle seg moderat sterkere enn landsgjennomsnittet både i år og til neste år.

Veksten i industriinvesteringene i Møre og Romsdal ble ifølge anslag negativ i 2017, som i landet for øvrig. Anslag for inneværende år viser en klar økning i industriinvesteringene i fylket, omtrent på linje med landsgjennomsnittet. Dette har først og fremst sammenheng med klar oppgang i investeringene i verkstedindustri og kraftkrevende industri, men også produksjon av konsumprodukter ventes å bidra til økte investeringer. Til neste år ventes fortsatt oppgang i industriinvesteringene, blant annet på grunn av klar økning i investeringene i konsumvareindustri, mens både kraftkrevende industri og verkstedindustri fortsatt anslås å bidra med investeringsvekst. På bakgrunn av sammensetningen av industrinæringene ventes økningen i industriinvesteringene i Møre og Romsdal samlet å bli omtrent på linje med landsgjennomsnittet både i år og til neste år.

Det ventes en fortsatt vekst i bruttoproduktet i bygge- og anleggsvirksomheten i Møre og Romsdal i inneværende år, om enn med lavere vekst enn i fjor, men omtrent som i landet for øvrig. En anslått lavere produksjonsvekst har blant annet sammenheng med forventet lavere boligpriser med påfølgende lavere boliginvesteringer. Det var fortsatt vekst i igangsetting av antall nye boliger i fylket i fjor, mens igangsatt boligareal gikk ned. Det samme gjaldt igangsetting av bruksareal til annet enn boliger. Nye store bygge- og anleggsprosjekter i fylket vil imidlertid bidra til fortsatt vekst. Ikke minst gjelder dette bygging av nytt sentralsykehus for Nordmøre og Romsdal, som er planlagt startet opp i 2018 med ferdigstilling i 2022. Ifølge anslagene ventes fortsatt økning i produksjonen i bygge- og anleggsvirksomheten i fylket også til neste år, om enn litt lavere enn anslagene for i år. Store utbyggingsprosjekt kan imidlertid øke aktiviteten i næringen i fylket noe ut over det som fremkommer av de modellbaserte anslagene.

Møre og Romsdal hadde en produksjonsvekst i markedsrettet tjenesteyting i 2017 som var sterkere enn året før, og omtrent på linje med landsgjennomsnittet. Det var klar vekst i informasjon og kommunikasjon, forretningsmessig tjenesteyting, transport utenom utenriks sjøfart, kultur, underholdning og annen tjenesteyting samt i overnattings- og serveringsvirksomhet. Anslag for inneværende år indikerer en fortsatt oppgang i produksjonen i markedsrettet tjenesteyting, målt som årsgjennomsnitt, og med noe sterkere vekst enn i fjor, og omtrent på linje med landet for øvrig. Til neste år ventes veksten i produksjonen også å øke, men litt i underkant av anslått vekst for inneværende år. Det anslås klar produksjonsøkning både i varehandel, utleie av forretningsbygg, omsetning og drift av fast eiendom og i annen markedsrettet tjenesteproduksjon, som blant annet i forretningsmessig tjenesteyting, finansiell tjenesteyting og informasjonstjenester.

Produksjonen i offentlig forvaltning samlet ble anslått å øke litt sterkere i Møre og Romsdal enn for landet som helhet i 2017, men litt svakere enn året før. Det var en klar økning i undervisning og helse- og omsorgstjenester, mens veksten i offentlig administrasjon og forsvar var noe lavere. I inneværende år ventes veksten i produksjonen å utvikle seg litt svakere enn i fjor, men ta seg noe opp igjen til neste år.

Produksjonen for alle næringer i fylket samlet viste en klart sterkere vekst i 2017 enn året før. Det ventes vekst i bruttoproduktet for alle næringene samlet også i år og i 2019, og noe sterkere enn i 2017.

I Møre og Romsdal var det en oppgang i antall sysselsatte i fjor, men noe i underkant av landsgjennomsnittet. Regionale beregninger indikerer en sterkere oppgang i sysselsettingen i Møre og Romsdal i inneværende år, målt som årsgjennomsnitt, men fortsatt litt i underkant av anslått sysselsettingsvekst på landsbasis. Sysselsettingen i primærnæringene anslås å trekke svakt ned, mens det er ventet oppgang i industrisysselsettingen, etter en klar nedgang i årene før. Det ventes sterkere vekst i sysselsettingen i markedsrettede tjenesteytende næringer samlet i inneværende år enn i fjor, mens sysselsettingsutviklingen i bygge- og anleggsvirksomheten og offentlig tjenesteyting fortsatt ventes å trekke litt opp, om enn med noe svakere vekst enn i fjor. I det som defineres som andre næringer ventes sysselsettingen fortsatt å gå litt ned, men med klart mindre nedgang enn i årene før. Her finnes blant annet næringer som utvinning av olje- og naturgass samt tjenester tilknyttet utvinning av olje- og naturgass.

Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrås befolkningsstatistikk, var det en moderat økning i folketallet i Møre og Romsdal gjennom 2016, men klart lavere vekst enn i året før. Det var fortsatt en positiv naturlig tilvekst i befolkningen, mens samlet netto innflytting, inkludert netto innvandring, fortsatt bidro til økning i befolkningen.

Gjennom mange år har netto innvandring fra utlandet vært mer enn stor nok til å kompensere for det innenlandske flyttetapet, og nådde i 2012 et rekordhøyt nivå i Møre og Romsdal. Deretter har nettoinnvandringen falt år for år, og var i 2016 på sitt laveste registrerte nivå siden 2006. Det har gjennom mange år vært innenlandsk nettoutflytting fra fylket, og med noe økende nettoutflytting de siste årene, der vi også må tilbake til 2006 for å finne en høyere nettoutflytting enn i 2016. Foreløpige tall for 2017 indikerer at nivået på nettoinnvandringen fortsatt går noe ned, samtidig som den innenlandske nettoutflyttingen holder seg omtrent på samme nivå som året før, eller svakt lavere.

Antall personer i yrkesaktiv alder gikk fortsatt opp i Møre og Romsdal i 2016, og foreløpige tall viser en fortsatt økning også i 2017, om enn noe lavere enn året før.

Det er etter hvert nedgang av yngre personer i yrkesaktiv alder, mens det er personer i alderen 50-74 år som bidrar til at personer i yrkesaktiv alder øker.

Parallelt med anslått sterkere vekst i sysselsettingen ventes også arbeidsstyrken å øke noe mer i år enn i fjor, men slik at arbeidsledigheten ventes å gå noe ned også i år, målt som årsgjennomsnitt.

Til neste år ventes sysselsettingsveksten samlet i Møre og Romsdal å holde seg omtrent på samme nivå som anslått vekst for i år, men fortsatt svakt i underkant av landsgjennomsnittet. Anslagene for neste år indikerer en fortsatt moderat nedgang i sysselsettingen i primærnæringene, mens det ventes en litt sterkere vekst i industrisysselsettingen enn i år samt også en moderat sysselsettingsvekst for det som defineres som andre næringer.

Med en fortsatt positiv utvikling i produksjonen i bygge- og anleggsvirksomhet ventes veksten i sysselsettingen i denne næringen å holde seg positiv også til neste år. Det ligger an til små endringer i sysselsettingsveksten innen markedsrettet tjenesteyting, som anslås å vokse i samme takt som i år. Som i landet for øvrig ventes sysselsettingen i offentlig forvaltning å øke noe også til neste år, omtrent på linje med anslagene for i år.

Det ventes en moderat økning i folketallet i fylket også til neste år. Det samme gjelder antall personer i yrkesaktiv alder. Den anslåtte utviklingen i arbeidsstyrken og sysselsettingen indikerer en fortsatt nedgang i arbeidsledigheten i Møre og Romsdal også til neste år.

Referanser

- Aukrust, O. (1977), "Inflation in the Open Economy. A Norwegian Model" I Krause, L. B. og Sålant, W. S. (red.): *World Wide Inflation. Theory and Recent Experience*, Washington D.C.:Brookings.
- Bjørnstad, R, H. Hungnes og L.S. Stambøl (2010): *Konjunkturbarometer for Møre og Romsdal*. Statistisk sentralbyrå/Sparebanken Møre. Høst 2010.
- Blanchard, O. (1997), "Is there a core of usable macroeconomics?", *American Economic Review*, 87 (2), pp. 244-246.
- Blinder, A. (1997), "Is there a core of practical macroeconomics that we should all believe?", *American Economic Review*, 87 (2), pp. 240-243.
- Boug, P., Å. Cappelen og T. Eika (2013), "Exchange rate pass through in a small open economy: The importance of the distribution sector", *Open Economies Review* 24 (5), pp. 853-879.
- Boug, P og Y. Dyvi (red.) (2008): *MODAG – En makroøkonomisk modell for norsk økonomi*. Sosiale og økonomiske studier 111. Statistisk sentralbyrå.
- Cappelen, Å, A. Langørgeren, B. Lian og L.S. Stambøl (2017a): Oslo kommunes demografiske og økonomiske utvikling fram mot år 2025, *Økonomiske analyser* 2/2017, Statistisk sentralbyrå.
- Cappelen, Å, A. Langørgeren, B. Lian og L.S. Stambøl (2017b): *Økonomiske konsekvenser av befolkningsutviklingen for Oslo kommune – Perspektiver mot 2025*. Rapporter 2017/15, Statistisk sentralbyrå.
- Carlsen, F., K. Johansen og L.S. Stambøl (2013): "Effects of regional labour markets on migration flows, by education level". I *Labour - Review of labour economics and industrial relations*, Vol 27, Issue 1, March 2013, pp 80-92, Wiley – Blackwell.
- Eika, T., H. Hungnes og L.S. Stambøl (2015): *Konjunkturten­d­en­ser for Møre og Romsdal*. Rapporter 2015/10, Statistisk sentralbyrå.
- Eichenbaum, M. (1997), "Some thoughts on practical stabilization policy", *American Economic Review*, 87 (2), pp. 236-239.
- Fredriksen, D. (1998): *Projections of Population, Education, Labour Supply and Public Pension Benefits - Analyses with the Dynamic Microsimulation Model MOSART*. Sosiale og økonomiske studier 101. Statistisk sentralbyrå.
- Hungnes, H. og L.S. Stambøl (2011): *Konjunkturbarometer for Møre og Romsdal*. Statistisk sentralbyrå/Sparebanken Møre. Høst 2011.
- Hungnes, H., L.S. Stambøl og T. Eika (2012): *Konjunkturten­d­en­ser for Møre og Romsdal*. Rapporter 2012/26, Statistisk sentralbyrå.
- Hungnes, H., L.S. Stambøl og T. Eika (2013): *Konjunkturten­d­en­ser for Møre og Romsdal*. Rapporter 2013/53, Statistisk sentralbyrå.
- Johansen, R. (1997): *REGARD - Modell for regional analyse av arbeidsmarked og demografi*. Teknisk dokumentasjon. Notater 68/1997, Statistisk sentralbyrå.
- Mohn, K., L.S. Stambøl og K.Ø. Sørensen (1994): *Regional analyse av arbeidsmarked og demografi - Drivkrefter og utviklingstrekk belyst ved modellsystemet REGARD*. Sosiale og økonomiske studier 88, Statistisk sentralbyrå.
- Solow, R. (1997), "Is there a core of usable macroeconomics we should all believe in?", *American Economic Review*, 87 (2), pp. 230-232.

- Stambøl, L.S. (1994): *Flytting, utdanning og arbeidsmarked 1986-1990. En interaktiv analyse av sammenhengen mellom endringer i flyttetilbøyelighet og arbeidsmarked*. Rapporter 1994/17, Statistisk sentralbyrå.
- Stambøl, L. S, N.M. Stølen og T. Åvitsland (1998): "Regional analyses of labour markets and demography - a model based Norwegian example". I *Papers in Regional Science - The Journal of the RSAI*, vol 77, no. 1, 37-62, 1998, Regional Science Association International, Illinois, USA
- Stambøl, L.S. (2005): *Urban and regional labour market mobility in Norway*. Sosiale og økonomiske studier 110, Statistisk sentralbyrå.
- Stambøl, L.S. og J.A. Jørgensen (2007): *Effekter på sysselsetting og bruttoprodukt av en styrking av kronkursen, med spesiell vekt på Møre og Romsdal*. Web-rapport, Sparebanken Møre. Høst 2007.
- Stambøl, L.S. (2010a): "Impacts of Regional Labour Market Changes on Migration Trends – Research Examples from Norway". I Huskey, L. og C. Southcott (red.): *"Migration in the Circumpolar North"*. Canadian Circumpolar Institute Press in cooperation with the University of the Arctic. pp. 93-116.
- Stambøl, L.S. (2013): *Bosettings- og flyttemønster blant innvandrere og deres norskfødte barn*. Rapporter 2013/46, Statistisk sentralbyrå.
- Stambøl L.S. (2016): *Sysselsetting og flytting blant innvandrere belyst ved regional arbeidsmarkedsmobilitet*, Rapporter 2016/06. Statistisk sentralbyrå.
- Stambøl, L.S. (2017): Immigrants' settlement and participation in the Norwegian labour markets since the turn of the millennium. I Elli Heikkilä (red.) *"Immigrants and labour markets – Experiences from abroad and Finland"*, Migration Institute of Finland, pp. 76-105.
- Statistisk sentralbyrå (2004): *Fylkesfordelt nasjonalregnskap 1997-2004*. Norges offisielle statistikk D389.
- Taylor, J. (1997): 'A core of practical macroeconomics', *American Economic Review*, 87 (2), pp. 233-235.
- Tønnessen, M, Å. Cappelen og T. Skjerpen (2014): *Befolkningsframskrivinger 2014-2100: Inn- og utvandring. Økonomiske analyser*, 4/2014, Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg A: KVARTS: Modellen bak makroprognosene på nasjonalt nivå

KVARTS hører hjemme innenfor en Keynes-inspirert modelltradisjon. De økonomiske mekanismene skiller seg ikke vesentlig fra hva en finner i andre norske og utenlandske makroøkonometriske modeller. Modellen er i internasjonal sammenheng meget disaggregert.

KVARTS-modellen er SSBs hovedverktøy i arbeidet med konjunktur- og makroøkonomiske analyser. Den har vært i regelmessig bruk i prognosevirksomheten i over tjue år, og er under kontinuerlig revisjon. KVARTS er basert på kvartalsdata og avviker med det fra MODAG, men er ellers nærmest identisk med hensyn på teoribakgrunn og egenskaper. For en detaljert presentasjon av modellen henvises det derfor til den mest oppdaterte dokumentasjonen av MODAG, se Boug og Dyvi (2008). Se Boug m. fl. (2013) for en litt mer utførlig men kortfattet presentasjon av KVARTS.

KVARTS er en makroøkonometrisk modell hvor kryssløps- og regnskapssammenhengene er supplert med empirisk bestemte atferdssammenhenger forankret i økonomisk teori. Spesielt for de langsiktige sammenhengene er økonomisk teori viktig, mens dynamikken – altså tilpasningen mot langtidssammenhengene – mer bestemmes av føyning til data.

Modellens kryssløpskjerne sikrer balanse mellom tilgang og anvendelse av modellens 38 produkter, og beskriver hvordan produksjonen fordeler seg på modellens 20 næringer. Prisene på sluttleveringene bestemmes i et tilsvarende priskryssløp, mens de enkelte varepriser i hovedsak bestemmes ut fra estimerte historiske sammenhenger basert på kostnadspåslag.

Fastlandsbedriftenes atferd er i hovedsak modellert ut i fra et rammeverk for monopolistisk konkurranse. For hvert produkt eksisterer separate priser for import, eksport og hjemmelieferanser. Eksport- og hjemmemarkedsprisene bestemmes gjennom et påslag på variable enhetskostnader. Påslaget påvirkes av utviklingen i konkurrentpriser. Importprisene bestemmes først og fremst av valutakursen og prisutviklingen på verdensmarkedet og hos våre handelspartnere, men påvirkes også i noen grad av utviklingen i etterspørselen i Norge.

Norsk produksjon for eksport bestemmes av etterspørselen i utlandet og forholdet mellom norske eksportpriser og konkurrentprisene. Importen bestemmes i et samspill mellom samlet innenlands etterspørsel og sammensetningen av denne, og forholdet mellom hjemme- og importprisene. Til gitt innenlandsk etterspørsel, eksport og import av hvert produkt følger da norsk produksjon: Samlet tilbud er lik samlet anvendelse (inkludert endringer i lagerbeholdningen) av hvert produkt. Produksjonen av enkelte primærnærings- og energivarer må imidlertid bestemmes utenfor modellen og da vil endringer i innenlandsk etterspørsel slå ut i import eller eksport av den aktuelle varen.

Etterspørselen etter innsatsfaktorer i de enkelte næringene bestemmes i et simultant system, hvor produksjonen og relative faktorpriser, inkludert brukerpriser på kapital, inngår. Husholdningenes konsum utenom bolig bestemmes av inntekt, formue, relative priser og realrente etter skatt. Boliginvesteringene bestemmes av forholdet mellom bruktboligpriser og byggekostnader. Bruktboligprisen bestemmes i modellen i et samspill med husholdningenes gjeld hvor husholdningenes inntekter, beholdningen av boliger og brukerprisen på boligkapital (der rentenivået er hovedargumentet) er argumenter.

Lønningene bestemmes i tråd med Aukrust-modellen (se Aukrust, 1977). Industrien er lønnsledende og lønnsutviklingen påvirkes av lønnsomheten ved at lønnskostnadsandelen i industrien er stabil på lang sikt til et gitt press i arbeidsmarkedet. Det siste kommer inn ved at det også er en negativ sammenheng mellom nivået på lønnskostnadsandelen i industrien og nivået på arbeidsledigheten. Arbeidsledigheten inngår ikke-lineært. Det innebærer at når arbeidsledigheten i utgangspunktet er høy, vil for eksempel et stimulerende tiltak føre til en klart mindre økning i lønningene enn om ledigheten hadde vært lav. Arbeidsinnvandringen inngår også ved at høy innvandring isolert sett gir en lavere lønnskostnadsandel. Lønningene i resten av markedsrettet næringer og i offentlig forvaltning følger i stor grad utviklingen i industrilønningene, men innvandring trekker lønningen ekstra ned i markedsrettede næringer utenom industri.

Befolkningen i arbeidsdyktig alder er delt inn i åtte ulike demografiske grupper. Befolkningsutviklingen i disse gruppene tar gjerne utgangspunkt i midtalternativet i SSBs befolkningsframskrivninger, men det justeres av at innvandring påvirkes av forhold i norsk økonomi. Arbeidstilbudet til hver av gruppene er produktet av yrkesfrekvensen og gruppens størrelse. Yrkesfrekvensene bestemmes som en funksjon av blant annet reallønn etter skatt og arbeidsledigheten (som sier noe om hvor lett det er å få seg arbeid). Når situasjonen på arbeidsmarkedet er vanskelig, er det en del som ikke tilbyr sin arbeidskraft. Det kan være fordi de da velger å ta mer utdanning, passe barn eller på annen måte være hjemme.

Valutakursen bestemmes i normalversjonen av modellen som en funksjon av pengemarkedsrenta i Norge og i utlandet (euro), inflasjonen begge steder samt oljeprisen. I prognoseberegninger bestemmes pengemarkedsrenta av modellbrukeren.

KVARTS inneholder mange økonometrisk bestemte atferdslikninger. Det er likevel mange variabler som anslås når vi lager prognoser, og som har stor betydning for beregningsresultatene. Alle størrelser knyttet til utlandet; markedsutvikling, rente, inflasjon, råvarepriser må fastsettes utenfor modellen. Det samme gjelder produksjonen av primærnærings- og energivarer. I petroleumsnæringen må de fleste størrelser, inkludert oljeinvesteringene fastlegges av modellbrukerne. I offentlig forvaltning bestemmes produksjon, mens offentlig konsum bestemmes (i hovedsak) definisjonsmessig av de eksogene politikkvariablene offentlig timeverksbruk, produktinnsats, kjøp av konsumtjenester og investeringer. Skatte- og avgiftsatser er i stor grad detaljert representert i modellen og bestemmes av modellbrukerne.

Det er ingen sammenhenger i modellen som legger bånd på budsjettbalansen. KVARTS er i første rekke en modell for kort- og mellomlangsigte problemstillinger. Det er opp til modellbrukeren å designe en politikk som følger handlingsregelen, eller som på annen måte tar langsiktige budsjett hensyn.

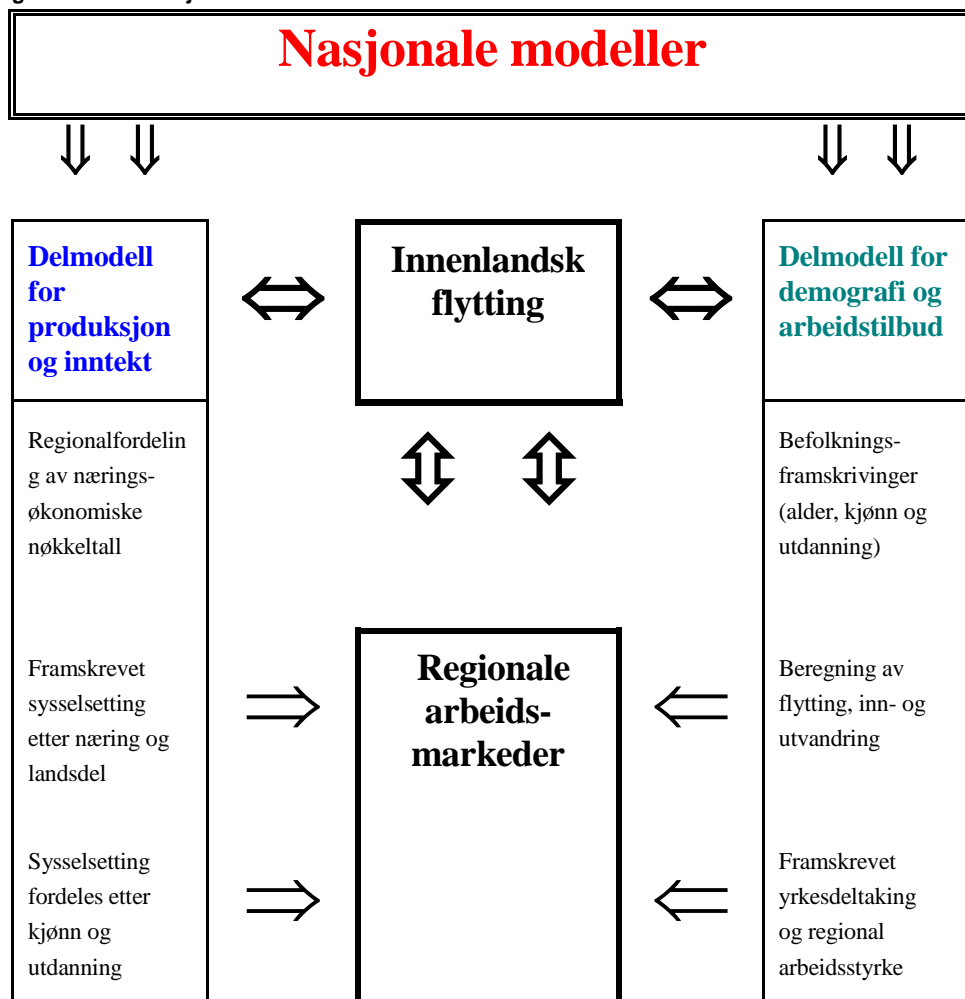
Vedlegg B: REGARD: Modell for regionale arbeidsmarkeder og demografi

Utviklingen på arbeidsmarkedet i de enkelte regioner er et resultat av samspillet mellom tilbuds- og etterspørselsforhold. På etterspørselssiden er næringsøkonomiske forskjeller avgjørende for den regionale utviklingen i produksjon og sysselsetting. På tilbudssiden påvirkes arbeidsstyrken hovedsakelig av demografiske faktorer og av yrkesdeltakelsen. Ettersom den regionale arbeidsmarkedsutviklingen er påvirket av mange forhold, er det hensiktsmessig med et analyseapparat som ser de ulike faktorene i sammenheng. Til dette formålet utviklet Statistisk sentralbyrå modellsystemet REGARD (se bl.a. Mohn, Stambøl og Sørensen (1994) og Stambøl, Stølen og Åvitsland (1998)). Ved hjelp av denne modellen er en i stand til å belyse implikasjonene av den makroøkonomiske utviklingen for produksjon, sysselsetting, investering, arbeidsstyrke og arbeidsledighet i den enkelte region. I tillegg kan modellapparatet benyttes til å analysere virkninger på regional produksjon, sysselsetting og befolkningsutvikling av en omlegging i deler av den økonomiske politikken.

Figur B.1 gir en skjematisk oversikt over modellsystemet som helhet. Det sentrale for beregningene med modellen REGARD er framskrivinger av sysselsetting og arbeidsstyrken i norske landsdeler. Disse to aspektene ivaretas av to delmodeller. Delmodellen for produksjon og inntekt beskriver etterspørselssiden av arbeidsmarkedet, mens faktorene bak arbeidstilbudet omfattes av delmodell for demografi, flytting og arbeidstilbud. De innenlandske flyttestrømmene beregnes i skjæringsflaten mellom de to delmodellene, ettersom flyttingene i REGARD avhenger både av den regionale sysselsettingen og av utviklingen i den regionale arbeidsstyrken. Både for arbeidsstyrken og for sysselsettingen ligger det nasjonale beregninger over og styrer utviklingen i modellens sentrale variabler for landet som helhet. De nasjonale beregningene hentes fra framskrivinger og analyser med de makroøkonometriske modellene KVARTS (se vedlegg over) og/eller MODAG (se bl.a. Boug og Dyvi (2008)) og MSG).

Etter rasjonaliseringer og forenklinger på etterspørselssiden, fungerer modellen etter hvert som en regional "top-down" modell, der anslag for sysselsetting, bruttoprodukt og bruttoinvesteringer for hele landet fra nasjonale modeller som for eksempel KVARTS, MODAG og MSG brytes ned til regionalt nivå ved hjelp av fordelingsnøkler hentet fra den til enhver tid siste versjonen av fylkesfordelt nasjonalregnskap (se blant annet Statistisk sentralbyrå (2004)). Dette betyr at modellen ivaretar utviklingen i og betydningen av vridninger i nærings sammensetningen for landet som helhet, noe som har vist seg å ha klare regionale implikasjoner. På den annen side ivaretar ikke modellen dynamikken i den regionale nærings-spesifikke konkurransekomponenten, der de samme næringer utvikler seg ulikt i de forskjellige deler av landet. Sånn sett kan etterspørselssiden i modellen betraktes som del av en shift-share modell, der den nærings-spesifikke strukturkomponenten (trendkomponenten) på nasjonalt nivå brytes ned på fylkesnivå gitt de til dels store forskjeller i nærings sammensetning som eksisterer mellom hvert av fylkene. Regionale kryssløp og regional produsentadferd i industrien, som tidligere inngikk i delmodell for produksjon og inntekt, er i nyere versjoner av modellen erstattet med tilsvarende forutsetninger som er å finne i de nasjonale modellene, slik at multiplikatoreffekter mellom næringer blir bestemt som et gjennomsnitt av det som er observert og modellert som summen over alle regioner i de nasjonale makromodellene.

Figur B.1. En skjematisk oversikt over modellen REGARD

Utgangspunktet for delmodell for demografi, flytting og arbeidstilbud er en demografisk framskriving av befolkningen etter ettårig alder i den enkelte regionen ved hjelp av standardmetoder fra demografisk litteratur. Framskrivning av utdanning, yrkesdeltaking og innenlandsk flytting er konsentrert om den yrkesaktive delen av befolkningen.

De regionale befolkningsframskrivingene i REGARD deler den yrkesaktive delen av befolkningen inn i tre kategorier for utdanningsnivå: grunnskole, videregående utdanning og høyere utdanning. Utgangspunktet for framskrivingene av utdanning er resultater for landet som helhet ved hjelp av Statistisk sentralbyrås mikrosimuleringsmodell for arbeidsstyrke og utdanning, MOSART (Se bl.a. Fredriksen (1998)). Ved hjelp av MOSARTs framskrivinger har man konstruert regionale endringsrater for de utdanningsspesifikke befolkningsgruppene. De implementerte endringene er korrigert for regionale variasjoner som er observert i en basisperiode.

En beslektet framgangsmåte er anvendt for å modellere den regionale yrkesdeltakingen. Her er det arbeidskraftdelen i de nasjonale makromodellene som gir anslag for nasjonale yrkesprosenten. Disse viser hvor stor andel av den arbeidsføre befolkningen som er inkludert i arbeidsstyrken. I makromodellene avhenger yrkesprosentene blant annet av den realdisponible inntekten, samt av sosioøkonomiske faktorer som kjønn og alder. Yrkesprosentene fra makromodellene blir kombinert med MOSARTs framskrivinger av utdanning for å beregne utdanningssammensetningen i arbeidsstyrken. De impliserte utdanningsspesifikke yrkesprosentene er i REGARD kombinert med regionale justeringsparametere som tar hensyn til den regionale variasjonen i

yrkesdeltakingen på grunnlag av observasjoner fra en basisperiode. Dette gir regionale yrkesprosjenter som er disaggregert over sosioøkonomiske kjennetegn som kjønn, alder og utdanningsnivå. Når disse multipliseres med tilhørende befolkningsgrupper blir resultatet et anslag på den regionale arbeidsstyrken.

Flytteratene i REGARD beskriver hvor stor andel av befolkningen i en region som kan forventes å flytte til en bestemt annen region i løpet av et år. Total utflytting er dermed for hver region bestemt av utflyttingen til samtlige av de øvrige regionene, mens innflyttingen til en region er et resultat av det regionale utflyttingsmønsteret i de øvrige delene av landet. Flytteratene er også disaggregert etter kjønn, alder og utdanning. For å forklare innenlandske flyttebevegelser er det estimert sammenhenger mellom flytting og regional arbeidsmarkedssituasjon for personer i aldersintervallet 16 - 44 år (se blant annet Stambøl, Stølen og Åvitsland (1998) og Stambøl (1994, 2010). Flyttemønsteret for resten av befolkningen antas upåvirket av arbeidsmarkedsf forhold, og er derfor fastlagt gjennom konstante flytterater som observert i en basisperiode. Et mellomtilfelle gjelder imidlertid for flyttinger blant barn, som antas å stå i et bestemt forhold til flyttinger blant kvinner i alderen 25-44 år.

Før de estimerte flytteratene omtales må det sies noen ord om operasjonaliseringen av begrepet regional arbeidsmarkedssituasjon, som er den sentrale forklaringsvariabelen i flyttemodellen. Den sentrale hypotesen bak den estimerte flyttemodellen er at et stramt regionalt arbeidsmarked vil kunne medføre press på lønnsnivået i regionen samtidig som sannsynligheten for arbeidsledige for å få arbeid vil stige. Dette vil, alt annet likt, medføre nedgang i utflyttingen og økning i innflyttingen. Regionale forskjeller i overskuddsetterspørselen etter arbeidskraft anses i tråd med dette som den viktigste drivkraften bak flyttebevegelsene. En regional arbeidsmarkedssindikator oppnås ved å sammenligne bostedssysselsettingen med arbeidsstyrken i den enkelte region. Forklaringsvariabelen for flyttinger mellom to regioner er forholdet mellom arbeidsmarkedssindikatoren i fra- og tilflyttingsregionen. Denne størrelsen refereres til som "det relative markedsleie" mellom de to regionene. Disse relative markedsleiene varierer med kjønn og utdanning, mens de antas uavhengige av alder.

For aldersgruppene er det tilpasset økonometriske sammenhenger mellom de relative markedsleiene og bruttutflytting for samtlige kombinasjoner av fra- og tilflyttingsregioner. Disse flytteratene er disaggregert i henhold til sosioøkonomiske kjennetegn som kjønn, alder og utdanning. Flyttemodellen er med dette formulert som en interaksjonsmodell mellom alle par av regioner. Hovedårsaken til dette valget er at det ikke er uvesentlig for en regions inn- og utflytting hvilke av de øvrige regionale arbeidsmarkedene som endrer seg mest. Styrken med en slik dekomponeringsteknikk, er at endringene i flytteratene gjøres betinget av hvilke regionale arbeidsmarkeder som forventes å gi de største virkningene på hver regions flytterater. I REGARD blir arbeidsmarkedssindikatoren målt etter kvalifikasjoner både på etterspørsels- og tilbudssiden i arbeidsmarkedet. Som mål for kvalifikasjoner har vi som nevnt benyttet personenes høyeste fullførte utdanning. I tillegg har vi valgt å splitte opp arbeidsmarkedet etter kjønn. En utdanningsinndeling i kun tre utdanningsgrupper kan kanskje virke noe aggregert. På den annen side kan et for disaggregert arbeidsmarked føre til en undervurdering av substitusjonsvirkninger mellom de forskjellige delarbeidsmarkedene.

Flyttemodellen tar utgangspunkt i et enkelt individs beslutning om å flytte, der hvert individ gis muligheten til å velge en av modellens regioner som sin bostedsregion. Dette omfatter dermed også den regionen individet allerede er bosatt i. Hver av regionene har ulike egenskaper, her definert som ulike nivåer på «det relative markedsleie», som forventes å ha ulike virkninger på nytten ved å bli boende eller å flytte. Vi har valgt å benytte den multinomiske logit-modellen som

sannsynlighetsmodell. Funksjonene gir uttrykk for hvor følsomme flytteratene er overfor endringer i eksogene variable, her gitt ved uttrykket «det relative markedsleie», og sosioøkonomiske kjennetegn som kjønn, alder og utdanningsnivå.

Estimeringene har gitt signifikante estimater på sammenhengen mellom flytteratene og de regionale arbeidsmarkedene for samtlige persongrupper og regionale interaksjoner som er benyttet. Slik modellen er formulert blir det en negativ sammenheng mellom endringer i bruttoutflyttingsratene mellom par av regioner og positive endringer i den relative arbeidsmarkedssituasjonen mellom de samme par av regioner målt fra utflyttingsregionen. Denne sammenhengen har stort sett vært negativ for alle persongrupper og for alle regionale interaksjoner. Dette er dermed i samsvar med de hypoteser vi har stilt, at en relativ bedring i en regions arbeidsmarkedssituasjon vil føre til nedgang i tilbøyeligheten til å flytte ut, og at en tilsvarende relativ forverring i arbeidsmarkedssituasjonen vil føre til en tilsvarende økning i utflyttingstilbøyeligheten.

Undersøkelser foretatt i blant annet Stambøl (2005) bekrefter at sammenhengen mellom brutto utflytting fra de urbane og regionale arbeidsmarkedene og sysselsettingsutviklingen er sterkere negativt korrelert enn det tilsvarende sammenheng mellom sysselsettingsutvikling og brutto innflytting er positivt korrelert. Dette styrker modellens valg av brutto utflytting som den styrende flyttevariabel, mens innflyttingen til hver av regionene blir bestemt som summen av innflyttingen til hver av destinasjonene av den regionspesifikke interaktivt estimerte utflyttingen. Analyser i Carlsen, Johansen og Stambøl (2013) dokumenterer ytterligere arbeidsmarkedets betydning for regionale flyttinger, ved at mens regionale forskjeller i arbeidsledighet minker med utdanningsnivået så øker flytteresponsen av regionale forskjeller i arbeidsledighet etter utdanningsnivå. Dette er i samsvar med de resultater vi tidligere har funnet under utviklingen av modellen REGARD. Nyere analyser i Stambøl (2016) påviste imidlertid noe svakere sammenheng mellom netto innenlands innflytting og regionale nettoendringer i sysselsettingen i årene fra og med finanskrisen i 2009 og frem til oljeprisfallet i 2014. En viktig årsak ble tolket å være temporære vridninger i de regionale arbeidsmarkedene i kraft av de meget høye petroleumsinvesteringene på Vestlandet og i Nord-Norge, samtidig som den mer tradisjonelle sentrum-periferi dimensjonen i de innenlandske flyttingene ikke ble tilsvarende endret. Det må likevel påpekes at bruttoutflyttingsratene likevel ble noe dempet i regioner med høye petroleumsinvesteringer, og sånn sett fortsatt i samsvar med estimerte sammenhenger i flyttemodellen i REGARD.

Det som gjenstår er påvirkningen på den regionale befolkningsutviklingen fra internasjonale flyttebevegelser. Disse er så langt gitt en mer summarisk behandling i modellen. Utvandring fra de enkelte regionene er beregnet ved hjelp av konstante utvandringsrater etter kjønn og alder. Total innvandring til landet som helhet var en eksogen størrelse som fordeles ved hjelp av regionale andeler etter kjønn og alder på grunnlag av det observerte innvandringsmønsteret fra en basisperiode. Det er nå vanlig å benytte nasjonale anslag på brutto innvandring fra den nasjonale modellen BEFINN, se bl.a. Tønnesen, Cappelen og Skjerpen (2014).

Det er også laget en modell som bryter framskrevne tall etter syv landsdeler ned til fylkesnivå fra delmodell for demografi og arbeidstilbud. Modellsystemet er dessuten formulert slik at det er mulig å trekke ut resultater fra enkeltdeler uten å foreta en total modellberegning.

En detaljert teknisk dokumentasjon av hele modellsystemet ble også gitt i Johansen (1997).

Figurregister

Figur 1.1	Offentlig forvaltning	9
Figur 1.2	Norske renter	10
Figur 1.2	Valutakurser.....	11
Figur 1.4	Inntekt og konsum i husholdninger mv	11
Figur 1.5	Boligmarkedet.....	12
Figur 1.6	Petroleumsinvesteringer og oljepris.....	13
Figur 1.7	Investeringer i fastlandsnæringer.....	13
Figur 1.8	Arbeidsledige personer og ledige stillinger	14
Figur 3.1	Bruttoprodukt i primærnæringene. Volumindekser for hele landet. Årsgjennomsnitt. 2012=100.....	20
Figur 3.2	Sysselsatte personer i primærnæringene. Møre og Romsdal og landsgjennomsnitt. Volumindekser. Årsgjennomsnitt. 2014-2019, 2016=100.....	21
Figur 3.3.	Bruttoprodukt i industri og bergverk i hele landet og Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100.....	24
Figur 3.4.	Sysselsatte i industri og bergverk i hele landet og i Møre og Romsdal. Årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100.....	25
Figur 3.5.	Fordeling av sysselsettingen i industrien i Møre og Romsdal i 2016, basert på sysselsatte bosatt i fylket	26
Figur 3.6.	Bruttoinvesteringer i industri og bergverk. Landsgjennomsnitt. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100.....	27
Figur 3.7.	Bruttoprodukt og sysselsetting i bygg- og anleggsvirksomhet. Landsgjennomsnitt. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100.....	29
Figur 3.8.	Bruttoinvesteringer i bolig. Hele landet. Sesongjusterte volumindekser, 2016=100.....	29
Figur 3.9.	Markedsrettet tjenesteyting. Bruttoprodukt, sysselsetting og bruttoinvestering i Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100.....	31
Figur 3.10.	Fordeling av sysselsettingen i tjenesteytende næringer i Møre og Romsdal i 2016 etter bosted	33
Figur 3.11.	Offentlig forvaltning. Bruttoprodukt, sysselsetting og bruttoinvestering i Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100 .	34
Figur 3.12	Bruttoprodukt og sysselsetting i alle næringer samlet. Møre og Romsdal. Volumindekser, årsgjennomsnitt 2014-2019, 2016=100.....	37
Figur B.1.	En skjematisk oversikt over modellen REGARD.....	51

Tabellregister

Tabell 1.1	Makroøkonomiske hovedstørrelser 2005-2020. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår.....	10
Tabell 1.2	Revisjon i makroøkonomiske hovedstørrelser 2016-2020. Regnskap og prognoser. Revisjon i forhold til prognose fra november 2017.....	16
Tabell 3.1	Igangsettingstillatelser for byggeprosjekter i 2017. Prosentvis endring fra året før	28
Tabell 3.2.	Endring i korttidsindikatorer i prosent fra samme periode året før	31
Tabell 4.1.	Befolkningen pr. 1.1 i Møre og Romsdal. 1 000 personer.....	39
Tabell 4.2.	Årlig endring i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledighet i Møre og Romsdal. Antall personer etter bostedsfylke.....	39
Tabell 4.3.	Anslått sysselsetting etter næring i Møre og Romsdal, etter arbeidsstedsfylke. Endring i prosent fra året før	42

Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-9706-9 (trykt)
ISBN 978-82-537-9707-6 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

